

14558

1

A Magyar Táj és
Népismeret Könyvt.

1

N.M

74558 14.558 25
A MAGYAR TÁJ ÉS NÉPISMERET KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI: GYÖRFFY ISTVÁN

1.

A NÉPHAGYOMÁNY ÉS A NEMZETI MŰVELŐDÉS

ÍRTA

GYÖRFFY ISTVÁN

EGYETEMI NY. R. TANÁR

BUDAPEST, 1939

EGYETEMI NÉPRAJZI INTÉZET, VIII., MÚZEUM-KÖRÚT 6.

Ára: 2.— P.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A MAGYAR TÁJ ÉS NÉPISMERET KÖNYVTÁRA

SZERKESZTI: GYÖRFFY ISTVÁN

1.

A NÉPHAGYOMÁNY ÉS A NEMZETI MŰVELŐDÉS

ÍRTA

GYÖRFFY ISTVÁN

EGYETEMI NY. R. TANÁR

BUDAPEST, 1939

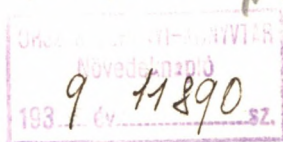
EGYETEMI NÉPRAJZI INTÉZET, VIII., MÚZEUM-KÖRÚT 6.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

14558/1

ELŐSZÓ.

A mult évben az Anschluss-t követő napokban emlékirattal fordultam a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz, melyben a magyar művelődés népi-nemzeti irányba való terelését ajánlottam. Javaslatom — melyet némileg kibővítve és átdolgozva most adok át a nagyközönségnek — illetékes helyen mindaddig nem keltett semmi figyelmet, míg gróf Teleki Pál nem lett a vallás- és közoktatásügyi miniszter. Ő, mihamarabon elfoglalta a miniszteri széket, azonnal elolvasta és a legszükségesebb, leggyorsabban megvalósítható teendőket programjába iktatta, majd az országgyűlésen 1938. június 11-én tartott programbeszédében elmondotta. Szándékát mindezeidig csak azért nem valósíthatta meg, mert időközben az országhatár küljebbtolása minden idejét és erejét igénybe vette, majd pedig mint miniszterelnök még nagyobb feladatokat vállalt magára.

A mult nyáron a tiszafüredi öntözésterületen közös erővel végzett táj- és népismereti kutatásaink tapasztalatai megérlelték benne egy Táj- és Népkutató Központ létrehozásának elhatározását, melynek keretében az én javaslataim egy részének megvalósítása is lehetővé vált.

Az általa felállított Táj- és Népkutató Központot — melynek célja főleg az ifjúság széles látókörű, alapos és lelkiismeretes kutatókká való nevelése — közismert okokból később ugyan feloszlatta, de munkakörének továbbvitelét tanszékemre bízta, így a munka az eredeti keretek némi szűkítésével jelenleg is folyik.

*Emlékiratom másfél év óta kéziratban eléggé köz-
kézen forog, sőt rövidített formájában Erdélyben már
nyomtatásban is megjelent. Ezenkívül a múlt évben az
egyetemen is előadtam. Gondolataim tehát már nem tel-
jesen ismeretlenek. Az a helyeslés, amellyel a magyar-
lelkű közönség gondolataimat fogadta, arra biztatott, hogy
könyvalakban is kiadjam, s a Magyar Táj- és Népismeret
Könyvtára első köteteként útnak indítsam.*

Budapest, 1939. július havában.

GYÖRFFY ISTVAN.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1. A néphagyomány és a nemzeti művelődés.

Hagyományon általában az elődeinktől reánk maradt szellemi javakat értjük, míg a hagyaték vagy örökség szók a reánk szállott anyagi javakat jelölik. A hagyomány ősi soron, szájról-szájra terjed. Többé-kevésbé minden ember tanítómestere ennek az ősi „iskolánkívüli népművelés“-nek, mégis a hagyományátadásnak és -átvételnek megvannak az erre született mesterei, amint hogy a népköltészetet, népdalt sem a nép minden tagja költi, hanem erre született kiválóságai.

Vannak szóval ki nem fejezhető hagyományok, nem tárgyi örökségek, ezek a szokások, a népelet iratlan törvényei.

Az írásbeliség módot ad arra, hogy hagyományainkat ne csak szájról-szájra, hanem írás által is terjesszük. A lejegyzett hagyomány is átöröklődik az utánunk jövő nemzedékre, de ha az élők emlékezetében nem marad meg, akkor az élettelen hagyomány, melynek már nincs meg az a hatalmas, életkormányozó ereje, mint az élő hagyományoknak vagy szokásoknak.

Az a tény, hogy külön nemzeti és külön néphagyományról szoktunk beszélni, azt mutatja, hogy a nemzeti és a néphagyomány — legalább is nálunk — nem ugyanaz.

A nemzet¹ politikai közösség, melyet a közös száрма-

¹ A nemzet a *nemz* igéből származik, tehát elsősorban vérségi leszármazottakat jelöl. A nép a finn-ugor *né + pi* (= *nő + fi*) szókból ered. A moldvai csángóknál a nép még csak feleséget jelent. Nálunk is a *fehérnép* kifejezés csak nőre vonatkozik. A *háznép* már családot jelöl. A fogalombővülés folytán *néppé* lesz az is, aki a nőtől származik, tehát minden leszármazott.

zás, közös anyanyelv, közös történelem, közös hagyományok tartanak egybe, vagy a közös életviszonyok, életérdekek kovácsolnak össze hosszú idők alatt. Ezen közösségek egyike-másika hiányozhatik is, de ettől eltekintve még mindig beszélhetünk nemzetről. Viszont azonos származású vagy nyelvű nemzetek is szétszakadhatnak, ha életérdekeik úgy parancsolják.

Népek rendesen a nemzet alsó társadalmi rétegét nevezzük. Tágabb értelemben pedig nép minden olyan embertömeg, amely nemzetté nem alakult. Ritkább értelemben azonban nemzetet is értünk rajta.

Hogy a nép és nemzet fogalma nálunk magyaroknál miért nem fedi egymást, annak mélyreható okai vannak.

Amint az összehasonlító nyelvészet és őstörténet megállapította, a magyarság legrégebbi rétege, az úgynevezett *előmagyar* a finn-ugor néptörzs ugor ágához tartozott s ma élő legközelebbi rokonai a *vogulok* és *osztyákok*. E népek Szibériában, az Ural-hegység keleti oldalán, az Ob-folyó vízvidékén élnek és ősi zsákmányoló pákász-halász-vadász életformájukat mind a mai napig megőrizték.

Mint halászok, vadászok és pákászok életmódjukból kifolyólag csak szétszóródva élhetnek. Falvaik kevés házból álló tanyafélék. Gyakran magányos telepeken élnek, egymástól távol, egymással alig érintkezve. Csak nagy-szabású halászatok alkalmával társulnak rövid időre. Szétszóródottságuk és zsákmányoló életmódjuk miatt sohasem lehettek szervezett népek vagy nemzetek. Ilyen lehetett az előmagyar is. Más nép kellett, hogy megszervezze őket.

Az igazi szervező, vagyis nemzetalakító nép Ázsia pusztáin az állattenyésztő nomád. A legelő megszerzése, az állatok őrzése előrelátást, bátorságot igényel. Hiszen a legelőért gyakran harcolni, — a nyáját pedig oltalmazni kell a vadak vagy a rossz-szándékú emberek ellen. Az állattenyésztés nem biztos alapja a létnek, mert szárazság vagy dögvész gyakran megtizedeli az állatállományt s a nomád sokszor megrabolja a másik nomádot, vagy rászorul a szomszéd földműves termékeire s

nem egyszer erőszakkal szerzi azt meg tőle. A nomád tehát harcias, a bátorság és a cselekvőerő jut kifejezésre benne. Nincs úgy helyhez kötve, mint a letelepült földműves, aki, ha megtámadják, inkább meghódol és adót fizet. A nomád a túlerő elől kitér és ha menekülnie kell, minden vagyonát, jószágát megmenti, s új szálláshelyet keres.

A magyarság őstörténetét ismernünk kell, ha jellemvonásainak magyarázatát keressük s ha nemzeti hagyományaink eredetét tudni akarjuk.

Az ugor eredetű, zsákmányoló életet folytató előmagyar alapréteget másfél évezred előtt egy harcias nomád, de már földművelést is ismerő, tehát fejlettebb műveltségű törökfajta nép, a bolgár-török hódította meg s szervezte nemzetté. A meghódított előmagyar azonban reákényszerítette a hódítóra néphagyományunk és nemzetünk legnagyobb kincsét: a magyar nyelvet. Nem példa nélkül való eset ez. Legtöbbször a magasabb szellemi képességű nép tanulja meg az alacsonyabbrendűnek a nyelvét. *Lebediában* és *Etelközben* már mint kétrétegű nép vándoroltunk. A honfoglaláskor pedig az uralkodóosztály valószínűleg már nem beszélte ősi bolgár-török nyelvét.

Az uralkodó bolgár-török eredetű nép utóda a nemeség, az ugor eredetű előmagyar utóda a jobbágyság. Napjainkban a nemességet az *úr*, a jobbágyot a *paraszt* képviseli. A kétrétegű magyar társadalom tehát másfél évezred múlva, ma is fennáll.

Sietek kijelenteni, hogy a mai úri osztályt nem azonosítom a bolgár-törökökkel, sem a parasztot az ugor előmagyarokkal. A harcias vezető réteget a másfélévezredes harc nagyrészt megemésztette, hiszen a hitelesen Árpád-kori eredetű magyar nemesi családokat hamar meg tudnók számlálni. A parasztságban sem túlnyomó az ugor elem. Az évszázadok folyamán sok nemes elszegényedett s leszármazottai ma a parasztság soraiban élnek. De még több a nép közül kiemelkedett s a középosztályban elhelyezkedett elem. Az itt talált és beköltözött rokon- és nem-rokonelemek is erősen megkeverték a magyar vért.

Habár a szakadatlan vérszerinti leszármazást nem is tudjuk igazolni, mégis az az ősi hagyomány- és hagyaték-kincs, melyet az úri osztály őriz, tehát a nemzeti hagyomány inkább török jellegű, míg a néphagyomány nagyrésze — élén a magyar nyelvvel — inkább ugor örökség.

A nemzetmegtartó hagyományok letéteményese a parasztság, az európai, nemzetközi magas műveltség hordozója pedig az úri osztály. Mindkettőnek a szerepe egyformán fontos. A néphagyomány tart meg bennünket magyarnak s a nemzetközi műveltség tesz bennünket európaivá. Ha azonban csak az európaiságra törekszünk, lehetünk nagyműveltségű népek, de minél hamarabb megszűnünk magyarok lenni. Beolvadunk abba a nagy nyugati nemzetbe, melynek műveltséghatását legkönnyebben elfogadjuk. Ha pedig teljesen kivonjuk magunkat a nyugati műveltség hatása alól, akkor meg művelt és erősebb szomszédaink gázolnak hamarosan keresztül rajtunk, s úgy tűnünk el.

Ma a nyugateurópai szabású iskola- és könyvműveltség fénykorát éljük s a nemzetmegtartó hagyományok ápolásával nem törődünk. Valami alacsonyrendűség érzése vett erőt rajtunk. Nem becsüljük azt, ami a miénk. Kapva-kapunk mindenben, ami idegen, ami „európai“. Pedig Európa nem arra kíváncsi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat, hanem arra, hogy a magunkéból mivel gyarapítottuk az európai művelődést! Európa az egyéniséget keresi és értékeli bennünk, nem a tanulékonytságot. Japán alig száz év alatt európai műveltségű állam lett, anélkül, hogy nemzeti hagyományait feladta volna. A finnek pedig nemzeti egyéniségüket azzal domborították ki, hogy gazdag és értékes néphagyományaikat szervesen beépítették nemzeti műveltségükbe.

A világháború óta látjuk, hogy korunk uralkodó eszméje, a nemzeti eszme, egyre erősödik. Minden nemzet egyéniségének saját magából termelt nemzeti kultúrájával igyekszik jelentőséget adni. A nemzethez ma már hozzászámítják a hagyományőrző réteget, a népet is és a nemzeti művelődésen nemcsak a középosztály magasabb-

rendűnek minősített, iskolák által terjesztett könyvművelődését értik, hanem a nép magából kitermelt, vagy régebben felülről leszállott és hagyományként őrzött, de teljesen áthasonlított kultúráját is.

Nálunk ez a folyamat még nem ment végbe. 1848-ig a nemesség volt a nemzet, s ennek hagyományait tartottuk nemzeti hagyományoknak. A nemesség az európai művelődés hordozója volt, bár emellett megtartotta történelmi hagyományait, sőt arra építette fel a magas kultúrát. 1848 után azonban a nemesség utóda, a középosztály sok új, jobbára idegen elemmel bővült, akiknek ősei nem voltak a magyar történelem tényezői és formálói, akikben a magyar középosztály történelme nem vált hagyománnyá, így idegen lélekkel gyökértelenül állottak s nagyrészt állanak ma is a mai középosztályban.

A háború után azt is be kellett látnunk, hogy egy-magában a magyar nyelv sem bizonyult nemzetmegtartó hagyománynak. Akiket — főleg középosztálybelieket — a megszállott területen megmagyarosodottnak tartottunk — tisztelet a kivételnek —, hamar megalkudtak a helyzettel s elpártoltak, míg a nép, mely tekintet nélkül arra, hogy az iskolában megtanulta-e a középosztály történelmi hagyományait vagy sem, — ma is megbontatlan egységben képviseli a magyar nemzetet. Azt meg már a háború előtt is megláthattuk volna — ha nyitott szemmel nézünk —, hogy az iskola útján magyarosítani nem lehet. Hiszen vannak vegyeslakosságú falvak, melyek lakói iskola nélkül is évszázadok óta beszélik egymás nyelvét, mégsem olvadnak egymásba, mert más, egymásétól különböző hagyományuk is van, ami megőrzi a különbségüket. Sem a magyar történelem, sem a magyar nyelv nem bizonyult tehát olyan nemzetfenntartó hagyománynak, mely urat-parasztot, magyart nem-magyart elszakíthatatlanul egybeforrasztott volna.

Van azonban a magyar nyelven kívül más műveltségkincsünk is, melyet az ország lakosságának kétharmadrésze, a parasztság vall magáénak: ez a néphagyomány. Ez a műveltségállomány időtlen idők óta halmozódik.

Évezredek és évtizedek emlékei egyformán feltalálhatók benne. Nagy értéke, hogy általános és mennyiségileg is egyenlő. A hagyományos népi művelődés az élet minden vonatkozására kiterjed. A nép ezt az élet iskolájában a bölcsőtől a sírig tanulja. Minél távolabb áll a néphagyománytól az iskola és a könyv, annál kevésbé hat a népre, tehát annál erősebb a hagyományok uralma. A hagyományokat a népből kiverni nem lehet. Kereszténységünk már ezeréves, mégis az ősi pogány hit képe a néphagyományokból nem nagy fáradsággal ma is helyreállítható. Zeneoktatásunk a nyugati zenekultúra minden népszerűsítése mellett sem tudta az 1500 éves bolgár-török hagyományokat teljesen elenyésztetni. A magyar nép nyelvén mitsem változtatott az a körülmény, hogy a középosztály századokon át latin nyelven írt és beszélt, majd a nemzeti eszme fellobbanásakor deákos, németes, franciás iskolával, nyelvújítással akart magasabbrendű nemzeti nyelvet létesíteni. Végül Petőfi és Arany magyar népi hagyományérzéken keresztül diadalmaskodott a nép nyelve, s ma kétes esetekben még az Akadémia is a népnyelvhez fordul.

Vajjon nem érkezett-e el az ideje, hogy a középosztály felülvizsgálja a nemzeti műveltségről vallott eddigi felfogását s a néphagyományokat tegye a magyar nemzeti művelődés alapjává? Könnyebb volna a magyar nemzet egyharmadrészét kitevő középosztálynak a nemzet kétharmadrészét kitevő nép ősi magyar hagyományait átvenni, mint fordítva. Az a roppant szakadék, ami ma „úr“ és „paraszt“ közt fennáll, egyszerre áthidalható volna s ez a műveléspolitikai a nemzet fennállását egy újabb ezredévre biztosítaná.

Hangsúlyozzuk, hogy az a tény, hogy az iskolát és könyvműveltséget szembeállítjuk a hagyománnyal, nem akarja az iskolai és könyvművelődés és az európai műveltség nagy értékeit kisebbiteni. A néphagyomány nagy nemzetfenntartó erején kívül szükségünk van a magasfokú nyugati művelődés minden vívmányára. A néphagyománynak e mellett azt a szerepet szánjuk, hogy minden vonalon alapjául szolgáljon a

magasabbrendű művelődésnek, de annak ne csak színt, hanem belső tartalmat is adjon.

A továbbiak során megjelöljük az útját, hogy a mai keretek között a népi-nemzeti művelődést hogyan lehetne megvalósítani a néphagyományok szerepéhez juttatásával.

2. A magyar nyelv.

Legősibb és legnemzetibb hagyományunk a magyar nyelv, melyet mindkét társadalmi réteg beszél, ha nem is egyformán jól. Mert ha azt keressük, hogy melyik társadalmi réteg beszéli jobban a magyar nyelvet, a népre kell szavaznunk. Habár a magyarság ugor és török elemekből tevődik össze, mégis a honfoglaláskor már egy nyelven, az ugor eredetű alapnyelven beszélt. A hódító bolgár-törökséget a meghódított ugor elem nyelvileg már jóval előbb teljesen magába olvasztotta. A magyar alaprétegnek ez a hallatlan beolvasztó ereje mai napig sem csökkent; hogy egyéb példát ne említsek, az egykor jóformán idegennyelvű fővárost száz év alatt magyarnyelvűvé tette.

A magyar nyelv fennmaradását a magyar népnek köszönhetjük, mert a felsőbb társadalmi réteg többször hűtlen lett hozzá.

A honfoglaláskor még az úr is, a köznép is csak magyarul beszélt. A nyugati kereszténység felvétele után azonban az egyház nyelve, a latin, a felsőbb társadalmi rétegben lassankint tért hódított. Írni-olvasni eleinte csak a papok tudtak, rajtuk keresztül az írásbeliség is latin lett. Az egyház lett az oklevelek hiteles helye. Az egyházi iskolákban latinul tanítottak. Vegyesházbeli királyaink idején a műveltek egymás közt többnyire latinul beszéltek, a magyar nyelv pedig a hagyományőrző réteg, a nép körében maradt meg.

Valahányszor nagy nemzeti veszedelem fenyegette a magyarságot, ösztönösen mindig hagyományaiba menekült. Így a magyar nyelv is a török világ alatt jutott ismét szóhoz a nemesség körében.

A hódoltsági területen a reformáció terjedésével a magyar nyelv a nemesség körében egyre nagyobb tért hódított. A prédikátorok magyar nyelven terjesztették a hitet s a protestáns egyházak nyelve már teljesen magyar. Erdősi-Sylvester János prédikátor még klaszszikus versformában, de már magyar nyelven versel. A protestáns iskolák is rendre magyarnyelvűekké váltak. Az ellenreformáció kénytelen volt hasonló fegyverhez nyúlni s a XVII. században a magyar katolikusság is már kitűnő szónokokat és írókat termelt ki, köztük Pázmány Pétert, akinek magyar nyelve egyúttal az akkori népnyelvnek is igen szép példája. A „nemzetietlen“ korban ugyan még egyszer erőrekapott a latin nyelv, de a magyart nem szoríthatta vissza. Mária Terézia, II. József elnemzetietlenítési törekvései sem tudták az irodalomban is mindjobban tért hódító magyar nyelvet elnémítani. Igaz, hogy a nemzeti társadalom eleinte a magyar népnyelvet a maga paraszti mivoltában képtelen volt bevenni és csak a XVIII. században ismerte fel a magyar középosztály, hogy igazán jól csak az a társadalmi réteg beszélhet magyarul, amely ezer év óta sohasem beszélt más nyelven, — ez pedig a nép.

Az irodalom nyelve ma is napról-napra közeledik a népnyelvhez. Azonban a magyartalanságnak még bőven vannak menedékhelyei, ilyenek pl. a hivatalok aktái, a főváros kellőleg még nem asszimilált elemeinek nyelve stb. A tanítók pedig jobb ügyhöz méltó buzgalommal üldözik az iskolában a tájnyelvet, pedig minden iskolahagyott parasztgyermek visszatér a nyelvjáráshoz, mihelyt kitette a lábát a tanteremből s számára holtig idegen marad az irodalmi nyelv, melyet hat év alatt sem tudnak belevetni.

Más nemzeteknél sokkal nagyobb megbecsülésben részesül a népnyelv, mint minálunk.

Mostohasorban van az élőnyelv is a felsőbb társadalmi rétegekben. Mint Kodály Zoltán írja:¹ „Ismert történeti fejlődés eredménye, hogy legelőkelőbb köreink

¹ A magyar kiejtés romlása.

a nemzeti kultúra ápolásában rájuk váró feladat elől már jóideje következetesen kitérnek. Magyar nyelvszokásukat, kiejtésüket pedig mintának el nem fogadhatjuk. Ez a kiejtés részint az illetők idegen származása, részint a kora gyermekkorban megkezdett idegen nyelvtanulás miatt tele van idegen ízzel, a magyar szokástól eltérő, tehát helytelen ejtésmóddal. Kimondhatni: művelt középosztályunkban a magyaros magyar beszéd a legnagyobb ritkaság. Mintha a műveltség ára az volna, hogy elveszítjük az élő beszéd magyar zamatát. S akik alulról kerülnek a középosztályba, sietnek eltanulni ezt a színtelen, semleges, sőt hibás beszédet, mert azt hiszik, ez a finom, ez az előkelő s eldobják a magukkal hozott egészséges, gazdagabb színezésű kiejtést, mert parasztosnak vélik az új környezet hatása alatt.“

„A nyugati népeknél a saját nyelvük tökéletes, biztos tudása a kultúra elemi követelménye. Nálunk, tudjuk, nem az. Hozzájárul bizonyos felelősségérzet: a beszéd szinte a nemzetért való testi kiállás egy formája. Hol romlik a kiejtés? Ahol fogyatékos a nemzeti öntudat és a velejáró felelősségérzet. Ahol a nyelv tudása nem tartozik a legmagasabb kultúrideálok közé. Ahol az idegen nyelvek tudása fontosabb, mint a nemzeti nyelv.“

De a nép kiejtése is egyre nagyobb mértékben romlik.

A forgalom fél évszázad óta sokkal nagyobb, mint azelőtt. A népi közösségek bomladozóban vannak. Ma már nem akad olyan ember, aki a faluja határán sem volt túl. A fővárosban szolgáló cselédleányok a előkelőbbnek, finomabbnak vélt rossz pesti nyelvet hamar elsajátítják s később a falun mint anyák idegenszerűséggel többé-kevésbé fertőzött nyelvüket örökítik gyermekeikre. Az iskola is ostromozza, kigúnyolja a tájnyelvet, azt az irodalmi nyelvnél értéktelenebbnek, rosszabbnak tartja és hirdeti, így a nép hite meginog a saját nyelve helyességében és elveszti azt a nyelvbeli biztonságát, amit szüleitől örökölt. A paraszti társadalomból kiszakadt, de még a faluban élő mesteremberek félig úri, félig parasztos beszédét mindenki ismeri, ha ehhez még

bizonyos adag tudálékosság is járul, előttünk van az ú. n. *csizmadiabeszéd*, mely méltán nevetség tárgya a műveltebb emberek előtt.

A tanítókat, tanárokat, lelkészeket pedig a népnyelv helyes értékelésére kellene nevelnünk.

3. Magyar Nyelvtudományi Intézet.

A magyar nyelvi hagyományok összegyűjtésével nem törődünk. Egyetemeink közül csak a debreceni foglalkozik behatóbban tájnyelvi gyűjtéssel, de ennek munkáját is megbénítja az anyagiak hiánya. Senkinek sem fáj az, hogy a megszállott területeken a hatalom birtoklói irtják a magyar helyneveket, a magyar történelmi jog utolsó bizonyítékait. Van-e még egy olyan nép, mely szókincsének felét, a helyneveket olyan könnyelműen dobná oda az enyészetnek, mint mi? Máshol a családnevek kutatására intézeteket állítanak, nálunk egyetlen munka sincs, amelyből akár egy falu lakosainak nevét megismerhetnők. Az Etymológiai Szótár megjelenése elakadt. Tájszótárunk, Nyelvtörténeti Szótárunk hiányos, elévült. Az a gyűjtő tevékenység, mely a mult század második felében még nagy reményekre jogosított bennünket, majdnem teljesen megszűnt.

Mindenki az Akadémiától várja a segítséget, pedig az Akadémia — még ha volna is hozzá pénze — egy magában nem tudja elvégezni az összetorlódott munkát. Ezért a magyar nyelv hagyományok összegyűjtésére, feldolgozására és kiadására, az élő magyar nyelv tanulmányozására és művelésére önálló Magyar Nyelvtudományi Intézetet kellene létesítenünk, melynek keretén belül a rendelkezésünkre álló erők és még ezután beállítandó szakemberek a magyar nyelv tudományos és gyakorlati kérdéseivel foglalkoznának. A nálunk jóval kisebb finn nép a finn nyelvnek szép palotát épített, amelyben a szakemberek egész tábora foglal-

kozik a finn nyelv időszerű kérdéseivel, mi pedig ölbe-
tett kezekkel mintha arra várnánk, hogy ezt a munkát is
más nép végezze el helyettünk.

4. A népi és népies irodalom. A magyar írás.

Hagyományos „irodalma” a népnek nincs, mert
az írás-olvasás nála nem hagyomány, hanem felülről
eredő szállomány. Népi irodalomnak a népköltészet, vagyis
a „szájról-szájra” szálló hagyomány felel meg. Mégis a
nép századok óta tartó iskolázása, az írni-olvasnitudás
is lassanként hagyományörző képességgé lesz és a nép
sok mindenfélét feljegyez. Ezeket az írásbeli feljegyzé-
seket azonban idáig senki sem gyűjtötte, senki sem vizs-
gálta, pedig ezek a saját használatára, gyönyörűségére
készült feljegyzések mély bepillantást engednének a nép
lelkébe.

Első helyen kell említenem a nép leveleit, melyek-
nek már kialakult irodalmi formájuk van. Szerelmes le-
veleket pl. sok helyen ma is versben írnak. Régebben
pedig külön népi levélírói voltak a falunak. Csúfolódó
leveleket a népnél már a XVIII. századból ismerünk.
Kézírtos népdalgyűjtemény sok háznál akad. Még gya-
koribbak a vallásos kéziratok, melyek részben népi ere-
detűek. Sok helyen krónikaszerű feljegyzéseket is találunk.

A népi irodalom is beletartozik a nemzeti irodalom
fogalomkörébe s gyűjtése és tanulmányozása nemzeti
feladat volna.

Népies irodalmon részben a nép számára, vagy az
ő stílusában készült irodalmat értjük.

E téren sok kifogásolni valónk akad.

A nép az írás-olvasás tudományával a reformáció,
de legalább is a XVII. század óta ismerős. Az iskola-
fenntartó egyház főleg arra törekedett, hogy a nép a
vallásos iratokat olvashassa. Ma is jobban ért a nép az
olvasáshoz, mint az íráshoz.

Olvasmányai között azonban már a XVII. század-
ban is ott találjuk a mai kalendáriumot és az *istoriákat*;

— ezek voltak ugyanis a mai hírlapok ősei. A kalendárium az időről, az istória a fontosabb eseményekről tudósította őket. Mindezeket a szellemi termékeket a népnek szükséges vallásos irodalommal együtt a vásárrban, földre terített ponyván árusították, innen nevezték ponyvairodalomnak.

A XVI—XVII. századi énekmondók utódai, a népi énekesek a XVIII—XIX. században nemcsak énekelve, hanem a ponyván nyomtatásban is terjesztették a közeli időknek a nép számára fontos eseményeit. Magasabbnak minősített irodalmi érték ugyan vajmi kevés van ezekben a ponyvafüzetekben, de a mai ponyvairodalmi termékektől eltérőleg mégis megtaláljuk majdnem mindegyikben a nevelő célzatú erkölcsi tanulságot. Nem egy népballadánk ilyen vásárról-vásárra járó vándor énekes füzetkéjéből került a nép ajkára.

A mult század elején és derekán Petőfi és Arany népi-nemzeti irányú költészete szintén utat talált a néphez; több dalukat átvette, sőt a maga szájaíze szerint át is költötte a nép. Ez az egészséges népi-nemzeti költészeti irány azonban, sajnos, a század végén elakadt. A ponyvára olyan irodalmi termékek kerültek, amikhez a népnek semmi köze nem volt, amik nem neveltek, csak rontottak.

Gyermekkorunkban már Rinaldo Rinaldini és más hasonló külföldi irodalmi termékek kínálkoztak a vásári ponyván, majd később Arthur gróf és Elza grófnő csak kilószámra lemérhető, idegen témájú és szellemű füzetes regénye követte, hogy utána e század első évtizedeiben a Scherlock Holmest utánzó detektívhősök regényei válták fel ezt a bár többé-kevésbé népszerű, de mégsem népi vagy népies irodalmat. Ennek megfelelőleg a vallásos, vagy históriás iratkák eltűntek a ponyváról.

Újabban idegenből fordított vagy kivonatolt regények is megjelentek a ponyván; kötetenként már 6—10 fillérért is meg lehet kapni. Úgy látszik, a kiadók már ilyen árak mellett is megtalálják a számításukat. Elképzelhetjük, milyen nagy példányszámban nyomják ezeket az idegenlelkű szellemi termékeket!

A parasztság nagy tömege azonban még ma is idegenkedik a ponyva divatos szellemi termékeitől, s ha mégis megveszi, a könyv terjedelmessége, rendkívüli olcsósága csábítja rá.

Az iskola és az általános tankötelezettség betöltötte a hivatását: megtanította a népet olvasni. Azonban nem gondoskodott olyan olvasmányokról, amelyek a nép lelki igényeit kielégíthetnék. A kultuszminisztérium ugyan a népkönyvtárak útján népszerű (-nek szánt) irodalmi termékeket is juttat a nép közé, de ezek többnyire nem elégitik ki a népet. A középosztálybeli szerzők a középosztály ideáljait vagy a magasabbrendű tudást igyekeznek a népbe bevinni, anélkül, hogy megkísérelnék hozzáhangolni a nép hagyományaihoz. Nemzetünk történelmi nagyjainak példáival, hazafias, irredenta versekkel, szavalatokkal akarják a népet hazafiasabbá nevelni, pedig az a magyar paraszt, akinek joga és boldogulása van, minden propaganda nélkül is hazafi. Megmutatta ezt az idén is Kárpátalja visszavételénél, ahol a nép fiai mentek elől, nem a hazafias és irredenta szónokok.

Ma már kiváló népi eredetű, a néppel együtt érző fiatal írógárdánk van. Ezek a nép lelkét jól ismerik, ahhoz közel tudnak férközni s azt ki tudják elégíteni. Ezekre kell bízni a nép irodalmi szükségletének fedezését. Amikor a gyógyszer, élelmiszer stb. elsőrendű élet-szükségleteket törvény védi a hamisítástól, a nép szellemi táplálékával is törődnünk kellene és az idegenlelkűséget árasztó munkákat a ponyváról el kellene tüntetnünk. Mit ér az iskolai nevelés, ha a selejtes irodalom és az erkölcstelen mozifilm lerontja a hatását?

Van a népies irodalomnak egy fattyúhajtása is, mely nem a nép, hanem inkább a középosztály számára íródik, de a nép a témája. Ide számíthatók a Göre Gáborról, Bugyi Sándorról stb. írott könyvek, melyek nevetség tárgyává teszik a parasztot.

Tudjuk, hogy a falukutatók monográfiáival szemben is érzékeny a nép, nem veszi szívesen, ha kritikát gyakorolnak felette, még ha az íróknak igazuk is van;

az meg egyenesen felháborítja, ha nevetségessé teszik. Göre Gábor könyvét már maga a szerzője is elítélte.¹

A szabadságharc és a nemesi kiváltságok eltörlése óta 90 év telt el s három nemzedék nőtt fel. A népben ma már nem szabad jobbágyot látnunk. A kötelező iskolázás, a fejlett közlekedés, a világháború, az ezerféle úton felénk hömpölygő nyugati művelődés régen kiemelte a népet a jobbágysorból s ma már nincs meg az a műveltségbeli távolság az úr és paraszt között, mint ami volt a nemes és jobbágy között. Parasztszemléletünknek, értékelésünknek tehát meg kell változnia, ha azt akarjuk, hogy az ő úrszemléletük is megváltozzék.

Ha sok mindenféle programbeszédet, szónoklatot meg is hallgat, betűszomjában sok mindenféle, kezébe kerülő írást el is olvas a nép, ne higgyük, hogy az mind megfogamzik benne. Ami a nép lelkének húrjait nem rezdíti meg, azt *nem veszi be*. Amit úgy szoktunk kifejezni, hogy „Aki a néppel bánni akar, annak tudnia kell a nyelvén“, ismernie kell a nép egész életét, lelki világát.

*

¹ Az utóbbi években a budapesti könyv- és papírkereskedéseket, dohánytőzsdéket népviseletet és népi típusokat ábrázoló rézkarcokkal, levelezőlapokkal árasztották el. A művész többnyire bárgyú arcú, esetlen alakú karikatúrával ábrázolja a magyar parasztot. Nem állítom, hogy kivételesen nem akad ilyen esetlen alak is a nép közt, de csak ilyennek ábrázolni a magyar parasztot, kész nemzetgyalázás. Sajnos, ezek az ízléstelenségek kedvelt idegenforgalmi cikkek s éppen nem alkalmasak arra, hogy a külföldiek otthonában képviseljék a magyar embert. Hivatkoznak ugyan a szerzők paraszti művészek, főleg a pásztorok ábrázolási stílusára, mely rajzbeli tudásuk fogyatékosága miatt olykor félszeg vagy nyomorék alakot szül. De hogy ezek hosszú során főleg a butaság és otrombaság vonulna végig, kereken tagadjuk! Erről mindenki meggyőződhetik, aki a Néprajzi Múzeum pásztorművészeti anyagát végignézi.

Ezek a felsőbb társadalmi réteg, vagy az idegenek mulattatására készült, nevetség kiváltására szolgáló parasztábrázolások méltó társai Göre Gábor és Bugyi Sándor könyveinek.

Külföldön sok helyen még most is azt hiszik rólunk, hogy a honfoglalás idején teljesen műveletlen nomád nép voltunk, akik itt Európában az idegen környezettől sze-reztünk műveltséget. Mi pedig keresve-keressük mul-tunkban az európaiságot, csak azért, hogy nyugateuró-painak ismerjenek el bennünket. Ezt pedig úgy véljük elérhetni, ha elhajigáljuk minden hagyományunkat, ami az ellenkezőt bizonyítaná. Inkább vállaljuk az analfa-bétaság vádját, mintsem előhozakodjunk a székelység által megőrzött rovásírással.

Nem elég bizonyíték-e már ez is arra, hogy írástudó népek voltunk ezer esztendővel ezelőtt is? De vajjon jut-e a magyar iskolákban a magyar középosztály fiainak 16 évig tartó tanulmányideje alatt akár csak egy óra is az ősi székel-magyar rovásírás bemutatására, hogy ezzel is növeljük az ifjúság nemzeti önértetét? Ha ezt most a vallás- és közoktatásügyi Minisztérium elrendelné, kiderülne, hogy még tanításra alkalmas ábécés könyve sincs!

Nemzeti önértetünk emelésére szolgálhatna, ha a középületeken, szobrokon, emléktáblákon a cím, név, szöveg rovásírással is fel volna írva. Nem azért, hogy kibetűzzék, hanem azért, hogy az ezer vagy többezer éves magyar műveltség bizonyítéka még az idegennek is szemébe tűnjék!

Nem kívánjuk mi a szinte majdnem ezer év óta használt latinbetűs írást a rovásírásért háttérbe szorítani, de szükségesnek látjuk, hogy ősi műveltségünknek ez a tisztas emléke mindenkinek eszébe juttassa, hogy ezer esztendővel ezelőtt is írástudó nép volt a magyar, a fejedelemtől a legkisebb pásztorig, s alkalmasint kevesebb volt akkor az analfabéta, mint ma!

Más nemzetek még a latin írásba is tudtak valami nemzeti jelleget belevinni, mi ettől is tartózkodunk. Pedig a nép faragott és festett felírásaiban már kialakította a népies latin betűstílust, melynek felemelésével most a népi-nemzeti művészet egyik előharcosa, Czákó Elemér foglalkozik.

5. A népszokás.

Minden falu egy-egy kis zárt társadalom, melyet ősi, iratlan törvények, a szokások és előítéletek kormányoznak és tartanak egységben. Ez a zárt falusi népi közösség, mintha valami nagyranőtt család volna, amelyen belül mindenkinek joga van a másik életét ellenőrizni; de mindenki fellebbezés nélkül el is fogadja a közösség ítéletét, melyet az a helyi szokás és illem iratlan törvényei alapján hoz.

Minél elmaradottabb viszonyok között él a közösség, annál szigorúbb a hagyományos életformák uralma.

A hagyományokhoz való ragaszkodás megkönnyíti az egyén közösségi életét, mert minden elképzelhető esetre megvan a tanácsot adó „szokás”. A hagyományok megbolygatása, elvetése a közösség bomlásával, széthullásával járna. A nép nem tűr a közösségben egyéniségeket, de a közösségnek megvan a maga egyénisége, — írja Viski Károly.¹

A faluban több közösség, mondhatnánk társadalmi réteg van. Így más szokása van a parasztnak, mint a falusi zsidónak, cigánynak, más az iparosnak, úrnak, nemzetiségeknek, sőt néha az egyes felekezeteknek is. Amíg benne él az egyén a közösségben, annak szokásait magára nézve feltétlenül kötelezőnek tartja s ettől csak akkor tér el, ha onnan kiszakad. A városba, Amerikába kikerült paraszt hamar elveti hagyományait, elhagyja szokásait. A megszokás, ami az életét a közösségben megkönnyítette, azon kívül már inkább terhére van. Új népi közösségbe bejutni szintén nehéz. Az idegenre sokkal inkább görbe szemmel néznek. Jö t t - m e n t a nevük.

A nép hagyományőrző készsége, szokásaihoz való ragaszkodása felbecsülhetetlen értékű. Az évszázadok óta fennálló népi közösségek a nemzet szilárd alapjai. Az idegen hatások, szokások felvételére jobban kitett, állandó lakóhelyhez kevésbé kötött, nem közösségbe zárt társadalomban élő ipari munkásság vagy úri osztály ha-

¹ A magyarság néprajza. I. 13.

marabb elkallódik. Innen van, hogy a fenti osztályokban bőven találhatók idegen eredetű elemek, akik már kiszakadtak ősi közösségükből, de egyelőre még nem tudtak beolvadni a magyarságba, mert csak nyelviileg hasonultak, a magyar hagyományokat, lelki tulajdonságokat még nem vették át.

Ezek — mivel a teljes beolvadást siettetni nem lehet — a beolvadási készségüket egyelőre külsőségekkel hangsúlyozzák. Inkább „hazafiak“, „magyarkodók“, mint magyarok. A lélekben való beolvadáshoz ugyanis három-négy nemzedék fenntartás nélküli teljes odaadása és az elhagyott népiséggel való teljes szakítás szükséges.

A népnek az újításokkal szemben való ellenszegülését, maradiságát, közömbösségét általában hibának szokta tartani a felsőbb társadalmi réteg, pedig sokszor ebben nyilatkozik meg nemzetfenntartó ereje. Gondoljunk csak arra, mi lenne, ha a megszállott területi magyar parasztság az idegen uralom alatt nem fejtene ki ellenállást az állam elnemzetietlenítő törekvéseivel szemben! Ha készségesen tanulná és szívesen beszélné az államnyelvet, átvenné az államvallást, az idegen szokásokat, hagyományokat!

A nép hagyományörző erejét és készségét tehát meg kell becsülnünk, mert a népi közösségnek a hagyomány és szokás azt jelenti, mit a nemzetnek az alkotmány és törvény. Ahol megszűnik a magyar állam alkotmánya és törvénye, a nemzetet az új feltámadásig a h a g y o m á n y-örző réteg, a nép menti át.

A népi társadalom kisebb kezdetleges társadalmi közösségek foglalata s a népet bizonyos fokig a gyermekhez hasonlítjuk, akik szintén valami kezdetleges társadalom közöttünk élő képviselői. Aki a néppel bánni akar tudni, annak atyai jóindulattal kell hozzá közelednie, de mindenekfölött jól meg kell ismernie. Csodálatos dolog, hogy éppen az állami tisztviselőktől — tanító, lelkész, közigazgatási tisztviselő, katonatiszt, akik jórészenek az élethivatása a néppel való közvetlen érintkezés — a népismeret tudományát semmiféle vizsgaszabályzat nem kívánja meg, ellenben a parasztot a tételes törvény nem

tudása nem mentesíti a büntetés alól. Miféle jogon követeljük a tisztességtudást a néptől, ha mi nem tudjuk a népi szokást, illendő magatartást és tapintatlanul napról-napra megsértjük őket? Minket a népi törvény — a szokás — nemtudása menthet-e?

„Az élő jog birodalmának nemcsak olyan előkelő lakói vannak, mint a törvény, a rendelet, vagy a bírói ítélet. A tételes jog és a hivatalos szokásjog rétegén túl is van egy szabálysorozat, amelyet maga a nép tart fenn és vall magára kötelezőnek. Ez a csoport, mondhatnók jogrendszer, rendkívül szívos, mert a legjobb esetben megtűrt kisegítő a hatalom joga mellett, de sokszor annak kifejezett tilalma ellenére él tovább. Ha egy jogelv be tud jutni ebbe a kevésbé előkelő körbe, megállotta az élet próbáját, pedig ezen sokszor a legszebb törvények is elbuknak. S ez a rendszer ma még teljesen ismeretlen. Nem egykönnyen megismerhető, mert írásba foglalva nincsen; nem egységes, mert helyenként más és más szabályokat tartalmaz a történeti fejlődéshez képest, nem nyilvános, mert kihirdetés, kikényszerítés nem áll mellette. Vannak benne régi, ma már csak jogtörténeti emlékekből ismert szabályoknak a néphez leszállt maradványai, jogi cselekményekkel kapcsolatos szertartások és jelképek, vagy éppen a közelmúlt változásainak kapcsán kialakult eljárások és elvek. A szabályoknak, szokásoknak és jelképeknek ez az eddig ismeretlen tömege együttvéve a magyar jogi néphagyomány.“ Írja Bónis György.¹

Ez a szokásjog — melyben a nép jogrendszere függetlenül él a tételes törvénytől — mai napig sincs írásba foglalva, sőt összegyűjtve sem, pedig az önkéntes vállalás folytán ennek sokkal nagyobb életkormányzó ereje van, mint a tételes törvénynek, melyet a nép — ha egyáltalán ismeri a paragrafusait — csak kényszerűségből követ, vagy tűr el. Mivel pedig a tételes törvény nem az ő szokásjogán épül fel, sőt azt figyelembe sem veszi, ellenséges szemmel nézi és a felsőbb társadalmi réteg, az urak fegyverének tartja, mely ellene irányul.

¹ Magyar Szemle, 1939. évi júniusi szám.

Sok-sok egyéb között a népi szokásjog figyelembe nem vétele is egyik ok, hogy a nép és a felsőbb társadalmi réteg között levő nagy szakadék egyre jobban tágul. Viszont azzal a ténnyel, hogy idegen törvénykönyveket egyszerűen magyarra fordítunk s az ország törvényhozóival jogerőre emeltetünk, magyarságunkat ássuk alá, nem is beszélve arról a kárról, amit az idegen törvények alkalmazhatatlansága jelent a magyar életre nézve.

Nem újság ez, amit a jogi néphagyomány gyűjtéséről és szerephez juttatásáról mondok, más népek régóta dolgoznak ezen. Az oroszok pl. több mint száz év óta gyűjtik saját országukban. Ennek tulajdonítható, hogy ennek a hatalmas birodalomnak százféle nemzetiségű népét kielégítően tudják kormányozni, mert mindig figyelembe veszik a nemzetiségek szokásjogát. A nyugati nagy nemzetek, de a szomszéd népek is serényen gyűjtik a jogi vonatkozású néphagyományaikat, hogy törvényalkotásukban ilyen módon is érvényre juttassák a nép akaratát.

Ha már magunktól nem tudunk rájönni, hogy az ország többsége, a parasztság szokásjoga a mai kor kívánalmainak megfelelő módon a magyar törvények alapjává tehető, tegyük azt más nagy nemzetek példájára, hiszen az idegen példa követésére úgyis nagyon hajlamosak vagyunk.

Másirányú népszokásaink tárgyalására később még visszatérek.

6. A magyar népművészet.

„Mindenféle igazi művészet két tényező egymás elleni harcából jön létre, és e két ellentétes kiegyensúlyozódása a tulajdonképeni művészi termék. E két erő egyike a szépségre való törekvés, és ez szembe találja magát az anyagi erők — nevezzük röviden úgy — gátjaival.“

„Ez az adott helyzet kétféle klasszikus megnyilvánulást eredményezett, az egyik a m a g a s m ű v é s z e t,

amely ezernyi módon jobban függetleníthette magát az anyag gátjaitól, a másik a primitív művészkedés, amelynek küzdelme az anyaggal végig állandó maradt. Ez az utóbbi a mindenkori *népművészet*.“

„Az előbbi jellemzését elhagyhatjuk; pár szóval jellemezzük az utóbbit: A népi művész, ha szobrász- vagy festőtehetség szorult bele, csak juhászbotokat, vagy tükrösöket faraghatott; más mintát nem látott, mint elődei- nek munkáit. Ha valami nagy gondolata volt, kivitelben az anyag gátjai ugyanoda vezették, ahol már évezredek óta nyugvópontra jutott az anyag és a kifejezés közti küzdelem. A népi zeneszerző csak rövid, négysoros nótákat költhetett át. Az epikus-zseni csak mesét mondhatott stb.“

„A nép művészi hagyományait évezredek óta Michel Angelo-k, Beethoven-ek, vagy Tamási Áron-ok művészi lelke javítgatta, és alig tehetett egyebet javítgatásoknál. Kritikát gyakoroltak felette évezredekén át a népközösségek fiai azáltal, hogy elvetették, vagy magukénak vallották.“

„Mindezt azoknak a tudatlan vádja ellen mondom el, akik a népi művészet megnyilvánulásait könnyű fajsúlyúnak mondják“, írja Banó István.¹

A magasabb társadalmi réteg művészkedésében az európai nagy műveltségközösség művészeti irányai érvényesülnek, a népnél azonban az ő szűk társadalmáé. A felsőbb réteg művészei a néptől eltérőleg igyekeznek egyéniségüket művészi termékeikben minél jobban érvényrejuttatni, ezzel szemben a népművész nem törekszik egyéniségét előtérbe tolni, erre nincs meg a lehetősége.

A nagyközönség a magyar népművészet felől igen tájékozatlan. Az iskolában ez irányban alig kap nevelést. Ha a közönség a népművészet szót hallja, rendesen valami hímzés, festett bútor, faragott fa- vagy cseréptárgy jut eszébe. Pedig a népművészet rendkívül sokoldalú, éppúgy, mint a népi tudás. A nemzeti irányú

¹ Hozzám intézett sorai.

nevelés leghathatósabb eszköze. Az iskola az élet után baktat. A nagyközönség ugyanis élénken érdeklődik a népművészet iránt, mondhatnánk, hogy a népművészet divatban van, sőt sokszor maga az úri közönség is beáll népművésznek. Ebben azonban nincs sok köszönet. A népi lélek nem ismerése és a néprajzi iskolázatlanság miatt inkább árt vele magának is, az igazi népművészetnek is.

7. A népzene.

A magyar népi zene a magyar nyelv másik kifejezési formája. Amint nincsen más nyelv, melyet a magyar ember a magyar nyelv elé helyezhetne, úgy a magyar ember előtt a magyar zene is minden más zenénél előbbrevaló kell hogy legyen. Zenei nyelvünket az egész világ megérti és megbecsüli, magunknak tehát fokozottabb mértékben kell megbecsülnünk.

Zenefolkloristáink bebizonyították, hogy parasztdalaink legrégebb, még ma is élő rétege feltűnő egyezést mutat a cseremisiz dallamokkal, s úgy sejtik, hogy ez a közös dallamkincs mindkettőnél bolgár-török örökség, tehát legalább is 1500 éves.

Már csak azért is becsülnünk kell tehát anyanyelvünk után a legősibb műveltségkincsünket. Mégis közeposztályunk nagyrésze már teljesen elveszítette az ősi hagyományos nemzeti zene iránti érzékét s komoly emberek is szót emelnek a „Bartók-Kodály“ gyűjtötte népi zene ellen, egyrészt oláhosnak, másrészt „könnyű fajsúlyúnak“ minősítvén azt.

Néprajzi törvény, hogy másnyelvű, alacsonyabb műveltségű nép mindig megkésve vesz át magyar műveltség-hatásokat, ennél fogva tovább is őrzi azokat. Így megérthető, hogy az oláhok régi magyar hagyományokat őriznek. Egyébként a keleti pentaton dallamok az oláhság kun eredetű nemességének, a boérságnak is lehetnek ősi dallamai, így a magyarral való hasonlóság két oldalról is magyarázható.

Ami a „könnyű fajsúly“ vádját illeti, azt már a fentiekben elintéztük.

A magyar népdalt a m a g a s a j á t o s n é p i előad á s m ó d j á b a n már az óvodától fogva kellene tanítanunk. Az elemi iskolában nem is kellene mást tanítani, csak népdalt, mégpedig a környéken, lehetőleg fonográffal, szakemberek által gyűjtött anyagot. Helytelenítjük azt az eljárást, hogy népdalokat operaénekesekkel énekeltetnek gramofonba és ezeket a lemezeket viszik ki a nép közé tanítás céljából. Az operaénekesek nemzetközi éneksiskolája egészen megmásítja a népi előadásmódot, a kóta sem tudja visszaadni a népdal színét és zamatját. Népdalt jól csak romlatlan érzékű paraszt-énekes által gramofon-felvevő gépbe danolt lemezeről taníthatunk.

A magyar népzenet különös gonddal kellene tanítani a tanítóképzőkben, honnan a kántorok kerülnek ki. Kántorainkat egyrészt a magyar népzenétől eltérő egyházi zene, másrészt a klasszikus zene, nem utolsósorban pedig az úri népdalköltés terméke, a n é p i e s magyar zene úgyis a hagyományos parasztzene ellen hangolja, s mint a m a g a s a b b k u l t ú r a apostolai, falukon hivatásuknak tartják a falu dalkultúráját m a g a s a b b f o k r a emelni. A legalsóbb fok, szerintük, a paraszt dal, a legmagasabb a klasszikus zene.

Az ősi vadász-halász-pásztor, vagy akár a mai tanyai életmód nem volt alkalmas soha ének-közösségek kialakítására, így a magyar ma is egy szólamon énekel, még ha társaságban van is. A tanító pedig neveltségénél fogva legnagyobb nevelési eredménynek tekinti, ha sikerül a kart többszólamú énekekre betanítani.

Bár a tanítók az iskolákban és az iskolán kívül a többszólamú éneket csaknem egy évszázad óta erőltetik, az népi éneklésmóddá nem lett sehol az országban. De nem is lesz, mert ellenkezik a magyar néphagyománnyal, ezért kár is erőltetni.

Nyugodjunk már egyszer bele, hogy az iskola tartósan csak arra tudja ránevelni a népet, amit az hagyományos műveltségével össze tud hangolni. A nehezen be-nevelhető idegen hagyomány és szellem legnagyobb értékünket, a magyar egyéniséget támadja meg és szellemi rabszolgákká, idegenlelkűekké tesz bennünket.

A magyar népdal-anyagot most rendezí sajtó alá két kiváló zenefolkloristánk és zeneszerzőnk: Bartók Béla és Kodály Zoltán. A kiadást az Akadémia vállalta, azonban úgy látjuk, hogy az Akadémia ezt a nagy költséget igénylő munkát fedezet hiányában nem tudja megjelentetni.

Mivel nagy nemzeti érdek fűződik hozzá, hogy ez a kiadvány minél előbb napvilágot lásson, ezért úgy az államnak, mint a társadalomnak össze kell fognia a költségek előteremtésére.

Ha ez a magyar zene történetében korszakot alkotó mű megjelent, megkezdhetjük az iskolák, dalkörök s a rádió útján visszaadni a népnek az ősi magyar népdalt, melyet a népies műdal és az idegen zene majdnem teljesen kiszorított.

Bartók és Kodály kiváló zenefolkloristáink népzenei gyűjteményeinek kiadása az ősi népzene értékelését és népszerűsítését nagymértékben előre fogja vinni. Egyébként a magyar népi zenét a külföld is elismeri és értékeli, ami magában is elég ösztönzés arra, hogy a közép-osztály az eddiginél is nagyobb mértékben felkarolja.

Szükséges volna úgy a Tudományegyetemen, mint a Zeneművészeti Főiskolán külön tanszéket szervezni a magyar népzenenek.

A zenetanárképzés alapjává a magyar parasztszenét kellene tennünk, hogy erre épüljön fel a polgári osztály zenei műveltsége. A tanító-, tanítónő- és óvónőképzőintézetek növendékei a magyar paraszt- és népies műzenében alapos kiképzést kapnának, hogy népzenei gyűjtésre is alkalmasak legyenek. Tananyagukat is állomáshelyük népzenei anyagából gyűjtenék össze a vidéken, hogy a tájstílus megmaradjon. Feladatunk volna állomáshelyük népi zeneszámaait is összegyűjteni s az azokon való játszást növendékeiknek a helyi hagyományoknak megfelelőképpen tanítani.

Úgy a fővárosban, mint a vidéken a cigányzenészeket is szakfelügyelet alá kellene vonnunk, mert lehetetlennek tartjuk, hogy egy idegen és beolvadásra nem képes faj saját ízlése szerint játssza a magyar népdalt.

Budapesten az idegenszellemű nemzetközi zenét is minden módon háttérbe kellene szorítanunk.

A magyar népzénét a magyar nyelvvel egyenlő jogú magyar nemzeti műveltség-alappá kell nyilvánítanunk és minden olyan védelmet és gondoskodást meg kell neki adnunk, ami a magyar nyelvet megilleti.

8. A népi dráma.

Bár a magyar nép rituseredetű alakoskodásai, játékaik legnagyobbbrészt már eltűntek, mégis nem látom reménytelennek a magyar népi színjátékok felélesztését, főleg, ha a magyar nép még élő, alkalmakhoz kötött alakoskodásait, játékait összegyűjtjük s a magyar népi beszéd-, éneklés- és táncmódot, továbbá a népi kifejező mozgásokat tanulmányozzuk.

Színházaink a múlt század közepén még sokkal magyarabbak voltak, mint ma. A népszínmű — különösen a nemzeti elnyomatás korában, nagyon virágzott. Persze ezek is csak annyiban voltak népszínművek, hogy parasztokról szóltak, de a középosztály írói írták, színészei játszották, ugyancsak középosztálybelieknek. A paraszt olyan volt benne, amilyennek a középosztály látta, vagy amilyennek gondolta. Tagadhatatlan azonban, hogy ez az elgondolás jóindulatú volt. A paraszt azonban nem ismerte fel magát benne, a játszás módja is idegen volt előtte, így a népszínmű nem lett szállománnyá s a nép közt nem vert gyökeret. Később a magyar színművészet lemondott a népszínművek ápolásáról és nemzetközivé lett. Színészeink úgy élnek, mozognak ma is a budapesti színpadon, mint akár Berlinben vagy Párizsban. A játék-mód teljesen nemzetközivé vált. Színműíróink társadalmi drámái, színészeink is nagy nemzetközi keresletnek örven-denek, ami azt bizonyítja, hogy a nemzetközi színművészet igényeit a legnagyobb mértékben kielégítik.

A magyar népnyelv, a magyar népzene nemzeti értékének elismerését a népi drámára is ki kell terjesztenünk.

Az újabb időben egyik népi eredetű fiatal magyar színész népi játékszínt alapított Budapesten, melyben népmeséket, népmondákat, népballadákat, drámai hagyományokat adatott elő fiatal színészekkel, akiket igyekezett a nép drámai előadásstílusába belénevelni. Ezeket a néphagyományokból színre alkalmazott egyfelvonásos játékokat a falura szánta azzal a céllal, hogy a paraszt fiatalság minden pesti iskolázottság nélkül a maga természetes stílusában játssza, magáévá tegye, s a nép között felélessze vagy életrekeltsse a magyar paraszti drámát, melyből idővel kisarjadhat a népi-nemzeti magyar dráma.

A falusi színpad aztán majd kitermeli a jövő magyar népi-nemzeti dráma színészeit, akik viszont megteremtik a magyar nemzeti játékszínt, mely csírájában a népnél ma is megvan. Ez a nemzeti színművészet megújítását jelentő vállalkozás azonban kellő megértés hiányában elakadt.

9. A népi játék.

A gyermeket úgy tekinthetjük, mint a kezdetleges társadalom közöttünk élő képviselőit. Nekik is vannak hagyományaik, amik gyermekről-gyermekekre szállanak. Ezekben megtaláljuk az évtizedes emlékek mellett az évezredes hagyományokat. Az ő műveltségük is gyarapszik a felsőbb réteg, a „n a g y o k” műveltségéből. A pedagógusok túlgyors és túlerélyes művelési igyekezetének éppúgy ellenállanak, mint a nép a felső társadalmi rétegének. Bizony, valljuk meg, igen mindnyájan meggyőződés nélkül daloltuk tanítói parancsra a *tandalt*, hogy:

*„Öröm iskolába járni,
Hol annyit lehet tanulni!
Itt művelem szívem, eszem,
Tudom is, hogy hasznát veszem!”*

Habár a tanulás határtalan lehetősége nem is szerzett örömet, annál inkább vonzott bennünket az iskolába a játék. Ebben igazán fáradhatatlanok voltunk. A gyer-

meki élet megélésének ideje a szünet volt, melynek programjába a mi időnkben a tanító még nemigen szólt bele.

Ma már beleszól a tanító is a gyermekjátékba, azt irányítani törekszik, sőt az irányított játék, a torna, már rendes tantárggyá lett. Az iskola lassanként elszakadt a gyermeki és nemzeti hagyományoktól. Sok évszázados kedvelt, magyaros gyermekjátékunk lassanként feledésbe merül, hogy helyet adjon az idegennek. Szomorú látni, mikor a mezítlábas parasztfiúk a falu szélén futballt játszanak, holott még száz meg száz népi magyar gyermekjáték volna összegyűjthető. Olyan a futball a magyar parasztfiúnak, mint a mezítlábas néger fején a cylinder. Nem jelent az angol futball, a svéd tornagyakorlat, a nemzetközi sport meghonosodása akkora műveltséggyarapodást, mint amekkora kárt jelent nemzeti szempontból a lelkünk szerint való magyar játék elhanyagolása, vagy kiirtása. Egyébként a pedagógia is kezdi már belátni a magyar játék nagy nevelő hatását és kezdeményező lépések is történtek már a népi gyermekjáték feltámasztására. Az iskolán kívüli népművelés is több figyelmet fordít rá, mint régebben. A magyar népi gyermek- és társasjátékok azonban ma sincsenek összegyűjtve, pedig csak egy miniszteri rendeletbe kerülne s a tanítók szívesen is összegyűjtenék a gyermekek és felserdültek hagyományos játékkincsét, melyből ismét magyarlelkűvé lehetne tenni az elidegenedett játékot, s a teljesen idegen tornát és a sportot.

10. A népi tánc.

Sajnos, folkloristáink népi drámáinknak, alakoskodásainknak csak a szövegét, esetleg a dallamát jegyezték fel, a mozgással nem törődtek. Ez ugyan pótolható, mert a magyar nép ma is úgy mozog, mint régen. Nagyobb baj van azonban a népi táncsal.

Táncainkat szóval leírni nem lehet. Holmi táncjáték is alig használható, durva képet adnak róluk.

A magyar tánc fő jellegzetessége az egyéniség; vagyis ki-ki ereje, ügyessége, vérmérséklete szerint más-ként járja. A Gyöngyös Bokréta nagy bűne, hogy a színpadon ütemes tornagyakorlattá nyomorítja a magyar táncot és abból minden egyéniséget kiöl. A táncgyűjtésnél a zenés, színes filmek, filmfelvételek segítenének. Sajnos azonban, a múzeumok siralmasan kevés javadalmuk miatt ilyen felvételek készítésére gondolni sem mernek. Pedig a népi tánc az utolsó óráit éli. A mai fiatal nemzedéket a nemzetközi tánc teljesen megfertőzte.

Háború előtt még a bálokban nagy szerepe volt a „csárdás“-nak. Ezt a táncot a múlt század közepén közép-osztályunk a néptől vette át. Ma már párperces nyitó tánccá süllyedt. Faluhelyen sok helyen még él, de a falusi *tánc- és illemtanárok* — akik a hagyományos paraszti táncot, mozgást érthető okokból nevetség tárgyává teszik — az európai divattáncokkal örökre eltemetik. Ebben persze nemcsak a tánctanítók a hibásak. Hibás maga a fiatal-ság is, mert maga követeli az idegen divattáncokat. Leghibásabb persze az a szellem, mely a városokból, az asszimilálatlan, kevésbé asszimilált, vagy a közömbössé vált középosztálybeliektől terjed lefelé. Akiknek a magyar nép felé nincs semmi kapcsolatuk, azoktól hagyományt nem őriznek, akik gyökértelenségükben minden nemzetközi „modern“ dolgon kapva-kapnak s a nemzeti hagyományokhoz ragaszkodókat lemosolyogják. Ez a szellemi és lelki ragály rohamosan terjed lefelé. Ez ellen nem használ sem az árvalányhajás, fokosos, vitézkötéses *magyarkodás*, sem az álmodozó, csodáraváró *turánkodás*, hanem a magyarság tudományosan feltárt igazi népi-nemzeti értékeinek olyan benevelése, melynek sikere a tanítók és tanárok meggyőződésén, beleélésén és szuggesztív lelkesedésén alapszik. A kinevezésre váró tanítóknak, tanároknak nemcsak a diplomáját, hanem ilyen irányú lelki felkészültségét is figyelembe kellene venni.

Ne ringassuk magunkat abban a hitben, hogy az a tánc, amit a Gyöngyös Bokréta a szentistváni ünnepségek alkalmával bemutat, még él. Kevés helyen járja már a nép ezeket a táncokat. Jobbára az öregektől tanulta meg

az a néhány fiatal, aki a Gyöngyös Bokrétában bemutatja. Sok esetben pedig a tanító az öreg, táncolásra már alkalmatlan emberek tánc-mozdulat-törmelékeiből állította össze s hogy színpadszerűbb, a másokétól különbözőbb legyen, kiegészítette, „kijavította“ a maga fantáziája szerint. Ezeket a hozzá nem értők által „kijavított“ táncokat nem tudjuk visszatanácsolni a népnek éppúgy, mint a szüreti multságok elrontott népviseletét.

Itt is ugyanaz a teendőnk, mint más néphagyomány-nál. A jól felkészült szakembereknek ki kell menni a falvakra, de inkább ma, mint holnap. Zenés, színes filmre fel kell venniök az összes táncot, amit az öregek még tudnak. Ezeket kell bevinni a múzeumokba, hogy feldolgozás alá kerüljenek. Ha a tánc- és zenefolklorista szakemberek megállapították, hogy melyek az ősi, jellegzetes magyar táncok, akkor az iskolák útján hangosfilmen minden vidéknek visszaadjuk a maga táncait és emellett megtaníthatjuk másodsorban az ország más vidékének legszebb táncait is.

Ha azonban csak falun, a népnek tanítunk tánc-hagyományokat, nem sokat érünk vele. Így csak a középosztályt szórakoztató „Bokréta“ lesz belőle. Hogy a népi tánc-hagyomány nemzeti művelődésünk egyik eleme legyen, általánossá kell tennünk, tehát Budapesten is tanítani kell az óvodától a Színművészeti és Testnevelési Főiskoláig.

Sajnos, amilyen jó kezekben van a népzene gyűjtés ügye, annyira elhanyagolt a magyar népi tánc. Szakembere is alig kerül. A népi tánc gyűjtése és tanulmányozása is a kezdet kezdetén van. Nagyon fontosnak tartom, hogy erre a nagy nemzeti jelentőségű népművészeti ágra szakembert neveljünk, amíg nem késő.

A forradalom utáni években a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban értekezletet tartottunk a népművészet megmentésére. Akkor is azt hangoztattam, hogy csak úgy menthetünk meg minden népi értéket, ha a középosztály átveszi, átéli s felülről adja le a népnek.

A népi táncra nézve azt javasoltam, hogy a honvédség rendelje el a legénységnél a népi katona-táncot (férfi-

táncok: legényes, csüördögölő, hajdútánc, verbungos stb.) tanítását. Ezek táncolásához nagy testi erő és ügyesség kell, ennél fogva kitűnő testedzők, amellet a legszebb, legmagyarabb testgyakorlatok, melyek szép testtartást, mozdulatokat nevelnek a fiatal emberbe.

A kultuszminisztérium ajánlatomat elfogadta s átírt a javaslat megvalósítása érdekében a honvédelmi minisztériumnak, amely szintén magáévá tette az eszmét. Sajnos, az akkor még nagyszámban lévő osztrák nevelésű tisztek ellenzésén megbukott a terv. Ma azonban, amikor e férfitáncokat már jobban ismerjük, a katonaság szelleme is más, újból felvetem az eszmét. Szükséges volna, hogy a katonaság már a leventeintézménynél elrendelné a hagyományos népi férfitánc tanítását s ha itt már be van vezetve, pár év múlva a katonaság is szívesen vállalja, mert a közben felnőtt, katonasorba kerülő ügyesebb leventékben kész tanítómesterekre találna. A katonatánc katonaviseltséget is jelent, így bizonyos kitüntető jellege is volna otthon, a leszerelés után, a falusi táncmulatságokban.

Azonban a hagyományos férfitánc csak akkor lesz nemzeti művészet, ha a magyar társadalom minden rétege átveszi. Ezért szükséges volna, hogy a Testnevelési Főiskolán kötelező tárgy legyen. Tanítsák az erre alkalmasnak a középiskolában is tornaórán, továbbá a cserkészek és leventék között. Inkább az ügyesség és a testi erő kitüntetése legyen e tánc megtanulhatása. A torna-versenyek mintájára magyar férfitáncversenyeket is kellene rendezni, vagy a tornaversenyeken bemutatni.

A páros táncok tanítását is a népi táncokon kellene kezdeni. A táncitanítók pedig ne kapjanak addig képesítő oklevelet, amíg hivatásos szakemberek előtt a magyar népi tánc alapos ismeretéből le nem vizsgáztak.

11. A díszítőművészet. (Tárgyi népművészet.)

A magyar beszédnyelven, zenei nyelven, — a kifejező mozgásokon kívül a formanyelv is kifejezősmód, amelyen

a magyar népi művészet megszólal. A nagyközönség hibásan a díszítőművészetet érti a népművészet alatt. Tulajdonképen nem a személytelen nép a művész, hanem ennek művészi tehetségű egyénei, akik a maguk gyönyörűségükre művészkednek, de nem egyéni, hanem közös stílusban. Szabadon használják más népművészek díszítő-elemeit, de viszont művészetük elismerését nem követelik.

A magyar díszítőművészetet Huszka József fedezte fel a múlt század 80-as éveinek elején. Leginkább a szücs- és szűrhimzéseket, a székely kapufaragásokat, népi kerámiát tanulmányozta.

Az európai, nemzetközi nagyművészet tiszteletében felnőtt középosztály észre sem vette és figyelemre sem méltatta volna a népi ornamentikát, ha Huszka egyben fel nem fedezi annak honfoglaláskori, sőt „szasszanidaperzsa“, de még azontúl is menő délnyugatázsiai több évezredes kapcsolatait. Mihelyt a magyar történelmi dicsőség bizonyítékai közé be lehetett a „*paraszttság által megőrzött ősi*“ ornamentikát iktatni, a történelmi középosztály is szívesen vallotta magáénak a paraszti szücs, szűr és egyéb díszítő elemeket. Ilyenformán hamar „*magyar ornamentika*“ lett belőle.

Ma már tudjuk, hogy általános, anyagtól független magyar ornamentika nincs. Minden anyagnak megvan a maga anyagszerű díszítőeleme, mely vidékről-vidékre, időről-időre meg is változhatik. Az újabb kutatások azt is kiderítették, hogy elemi motívumok is vannak, melyek létrejöhetnek egymástól függetlenül, különböző helyen és időkbén. De ha elfogulatlanul nézzük a Huszka-motívum bizonyítékait, azt is megállapíthatjuk, hogy csak Huszka nagy művészi képzelőtehetsége láthatott és nagy tekintélye láttathatott oly messzemutató hasonlóságot. A chéták korát a honfoglalástól több évezred, — a honfoglalást pedig a múlt század végétől ezer év választja el. Ezt a tenger sok időt Huszka bizonyítékai nem tudták át-hidalni, s a díszítőelemek folytonos használatát sem tudták igazolni. Újabb kutatásainkból az is kiderült, hogy a himzett szücs- és szűrornamentika a múlt század elején elkezdett természetes virágokból elstilizálódás foly-

tán és a honfoglalás fémornamentikájához nincs semmi köze.

„Ha ilyen fiatal is ez az ornamentika, megközelíthetetlen eredetisége és kétségtelen szépsége jelent akkora értéket a magyar alkotó géniusz számára, mint amekkora érték volna 1400 éven át változatlan konzerváló ereje, ha ugyan ilyen erőt módunkban volna kimutatni“, jegyzi meg találóan Viski.¹

Huszka egy fél évszázadon át megfellebbezhetetlen tekintélye volt a magyar ornamentikának s megalapítója a turánizmusnak. Jelentéktelen néprajzi, vagy népművészeti, esetleg nyelvi hasonlóság folytán rokonná vált Ázsia minden számottevő népe. Építészeink szabadon válogathattak Kelet épületformáiból. Csak cserépből készült szűrvirágot kellett reárakni, mindjárt készen volt a magyar nemzeti építészeti stílus. Az építészeket a belső berendezők is követték. Történelmi stílusban készült bútorokat csodálatos egyszerűséggel megmagyarosítottak: pirosra vagy kékre mázolták, aztán Huszka-féle hímzés-motívumokat festettek reájuk.

Huszka iskoláját követte Grooh István, az Iparművészeti Iskola igazgatója is, aki 1929-ben a vallás- és közoktatásügyi minisztérium és a főváros költségén adta ki „Új magyar díszítések“ című, fényes kiállítású könyvét. Ez volt a Huszka-féle irány utolsó fellobbanása. Grooh már teljesen elvetette a magyar népi díszítőelemeket, ellenben egyéni átdolgozásban mintakönyvet adott ki indiai és perzsa motívumokból. A néprajzi szakemberek lesújtó kritikája aztán kivégezte a könyvet is, a Huszka-féle irányt is. A díszítőművészet tanulmányozását a néprajztudósok vették a kezükbe, akik a múzeumok díszítőelem-anyagát legjobban ismerték, hiszen ők gyűjtötték!

Grooh távoztával azután az Iparművészeti Főiskola elvileg is elszakadt a népművészettől. Növendékei azóta nem látogatják a Néprajzi Múzeumot. A népművészetnek szaktanára sincs a Főiskolán. Meg is látszik a magyaros

¹ Néprajzi Értesítő. 1926. 27. 1.

iparművészetben, melyeknek termékei nem egyebek, mint egyéni művészkedések, némi népies sallanggal. Pedig az iparművészetben az egyéni művészi termékeknek ma nem nagy keletük van. Úgy a külföld, mint a nemzeti öntudatra ébredő magyar középosztály a népművészetet keresi.

Az Iparművészeti Főiskolán ellanyhult népművészeti irány másutt kelt életre.

A háború után igen sok idegen fordult meg nálunk, aki főként a magyar egyéniséget kutatta és leginkább a magyar népművészetben találta meg. Nagy kelete lett a magyar népművészeti termékeknek. A kereskedők alig tudták a szükségletet fedezni. Mikor már nem kerültek elő régi darabok, régi minták után újakat kezdtek csináltatni. Azért voltak kénytelenek a hagyományos mintákhoz ragaszkodni a készítettők, mert az idegenek mindegyike megnézte előbb a Néprajzi Múzeumot, így bizonyos hozzáértéssel lépett alkuba a kereskedővel.

A nagy kereslet és a nemsokára kialakuló kivitel jelentőségét a nőipariskolák vezetői rögtön megértették és helyes ösztönrel a hagyományos népi hímzés tanítására tértek át és teljesen háttérbe szorították az idegen eredetű divatlapok hímzéseit. Tanárnőiket a Néprajzi Múzeumba küldték anyagot gyűjteni, s az itt gyűjtött anyag, továbbá a Múzeum által kiadott hímzésminta-füzetek és könyvek alapján feltámasztották a pusztulás szélén álló népi hímzést. Sőt a középosztállyal is annyira megkedveltették, hogy most már csaknem minden budapesti úriházban találunk néhány jó népi hímzést. A „magyaros“-nak nevezett hagyományos népi hímzést a polgári leányiskolák is országszerte terjesztik, s nemsokára leszáll oda — ahonnan feljött —, a néphez.

A nőiskolák minden vonalon eredeti népi minták után tanítanak, hogy a magyar népi stílusérzék vérébe menjen át a tanulónak. Terveznie akkor szabad, ha ezzel a készséggel már rendelkezik. De csak a hiteles díszítő elemek más elrendezéséből állhat a tervezés is. A motívum-anyagot megváltoztatni nem szabad. A rajztanárok által régebben „tervezett“, vagy „átdolgozott“ „magyaros“

motívumok — mint a népművészet meghamisításai — teljesen hitelüket vesztették.

A népi hímzés feltámasztása világosan megmutatja az utat, hogy kell egyéb népművészeti hagyományunkat is feléleszteni. Budapestről, az ország fővárosából kell kiindulnia minden kezdeményezésnek, akkor talaja lesz a vidéken is, mert a vidék Budapestet követi az újítások terén.

A nőipariskolák tehát ösztönösen meglátták, hogy kell a néphagyományt a középosztályban új életre keltetni s a magyar nemzeti kultúra szerves részévé tenni. De megtalálták a módját annak is, hogy kell a magyar népművészetet a külfölddel úgy megismertetni, hogy abból necsak erkölcsi, hanem anyagi haszon is háramoljon hazánkra.

A hímzések mellett a szövőművészetet kell megemlítenem.

A mintás népi szőttes egyelőre még messze áll a hímzésektől. A Felső-Tisza mentén, Zemplén, Szabolcs, Szatmár megyékben a század elején kapott lábra, hova Ung megyéből jött át. Azon kevés népművészeti ág közé tartozik, mely most van kialakulóban és terjedőben. A Dunántúl (Sárménken) otthonos szőttesművészet az elpusztult takácsművészet maradványa. Erdélyben is terjedőben van a szövőművészet. Itt a székely *festékes* szőttes, az ú. n. székely szőnyeg feltámasztása figyelemreméltó, mert ezt már szinte a sírjából támasztották fel lelkes székely úriasszonyok a megsemmisítés óta.

A népi szőttesművészet egyelőre nincs tudományos irányítás alatt. A nép magárahagyatva csinálja, másrésze régi, gyakran idegen eredetű takácsminták után dolgozik.

Szükséges volna, hogy az Állami Szövőipariskolák, — melyek ezidőszerint egyáltalában nem foglalkoznak a népi szőttesekkel — ezen népművészeti ágat gondozásuk alá vennék. Hiszen a házi szövés feltámasztását az újabb időben többen megpróbálták és pedig nem minden siker nélkül. A Néprajzi Múzeum gazdag anyaga szolgálhatna mintául.

A népművészet sikerein felbuzdulva, iparművészek egyéni tervei után „magyar csipkék“ támadtak, melyek elég nagy kelendőségnek örvendenek. Ezek azonban az iparművészeti termékek közé sorolhatók, nem hagyományosak, így nem szólok róluk.

Valószínű, hogy díszítő művészetünk legősibb ornamentumait ma is élő pásztorművészetünk őrzi. A pásztorok szarufaragásán a Felső-Tisza vidékén, de még inkább Somogyban olyan karcolt díszítő elemeket találunk, amelyek a honfoglaláskori leletek motívumaival egyeznek. Ebben a nemben a legkiválóbb művész Kapoli Antal juhász és fia. Az öreg Kapoli két év előtt a somogymegyei Buzsákon tanfolyamot tartott a dunántúli pásztoroknak. Ilyen tanfolyamot tavaly a Hortobágyon is tartottak.

Mivel a pásztorművészet még él a Dunántúl, sőt a Tiszántúl is inkább éledőben, mint pusztulóban van, ennek nagyobbarányú megszervezését szükségesnek látjuk.

A kisebb-nagyobb fafaragást részint maga a falusi férfinép, részint barkácsoló, vagy ácsmesteremberek végzik hagyományos minták szerint. A famegmunkálódíszítő hagyományos magyar népművészetet az építő- és a faipariskolákba kellene bevinnünk, mert tudomásom szerint ezekben az iskolákban sem tanítanak népművészetet. De az elemi fiúiskolában is tanítani kellene a fafaragást a helyi minták alapján.

Az újabb időkben a magyar középosztállynál a népihímzéssel együtt polgárjogot nyert a parasztbútor is, ami tulajdonképpen nem egyéb, mint a 100—200 évvel ezelőtti úri bútor utóda. Különösen előszobákat, vagy nyaralókat rendeznek be vele. Ez a divat Budapesten meglehetősen el van terjedve. A népi hagyományt értékelők egyenesen régi parasztbútorral rendezkednek be. Akik nem akarnak ócska bútort, azok többnyire iparművészekkel csináltatják. Sajnos, az iparművészek, mivel népművészetet nem tanulnak, többnyire fantáziájuk után tervezik meg a népi bútort, melyen a népiességet rendesen a rikító tulipántok, szívek stb. jelzik. Egyébként a népies-magyaros bútor már a vidéken is terjed, de egyelőre az úri házaknál. A paraszt

inkább eladja az uraknak, ha őseitől van még ilyen a birtokában.

A díszítőművészetek közül utolsó helyen említem a népi fazekasmesterséget. Ezt a mult század 90-es éveiben maga a kereskedelmi minisztérium tette tönkre, ugyanis vándor „tanárok“-at küldött ki a vidékre, akik új formákat, díszítő elemeket, színeket és festésmódot honosítottak meg a fazekasok között.

A szarajevói kincstári fémipariskolában gyártott bosnyák rézvázákat vették edénymintának, erre a Huszka-féle magyar szücshímzés-mintákat festették fel díszül. Megtanították a fazekasokat új színeket keverni. A festéket a szaporátlan írőka (csorgató) helyett a széles folttokkal dolgozó ecsettel kenték fel.

A néphagyomány értékét nem ismerő „tanárok“ tudatlansága így csaknem mindenütt tönkretette a hagyományos fazekasművészetet.

A híres mezőtúri Badár Balázs fazekas a legutóbbi időig is csinálta a bosnyák rézvázákat cserépből, melyre szücs- vagy egyéb hímzésmotívumot festett. A festékkeverést, meg az ecsettel való festést meg ma már minden fazekas űzi. A széles ecsettel persze nem lehet a régi csorgatott ornamentikát kihozni, ezért aztán a fazekasok mindenütt áttértek a természetes virágelemek festésére.

Ez példa lehet arra is, hogy milyen pusztítást tud véghezvinni egy dilettáns, aki tudatlanul nyúl hozzá a népművészetekhez. Mennyire szükséges volna, ha a minisztériumokban is a népművészeti kérdésekben a néprajzban jól képzett szakemberek irányítanának!

Az iparművészek kerámiai munkásságáról a népművészet keretében nem beszélhetünk. A régi paraszti kismesteremberek díszítésmódját nem utánozzák, mert a csorgatót sem tudják kezelni. A hagyományos formákat nem tartják művészeknek. Stílusuk nem hagyományos, hanem egyéni vagy idegen. A fazekasok nagyrésze még őrzi a hagyományos formákat, de a hivatalos támogatással meghonosított idegen színek és díszítmények miatt gyártmányaik a hagyományi szempontból teljesen értéktelenek.

12. A népviselet.

A viselet is egyike a nemzeti jelleg kifejezésének. A XVIII. század végén II. József császár elnémetesítő törekvései ellen egyebek közt a magyar viselettel tüntettek. Pár évtized múlva már érdeklődéssel fordult a nemesség a népviselet felé is, de persze a rendiség korában szó sem lehetett arról, hogy a népviseletet, vagy annak akár egyes elemeit is átvegye.

Később ellanyhult a magyaros öltözködési kedv, de a szabadságharcot követő elnyomatás alatt újra feléledt a Bach-rendszer elleni tüntetésképen. Ekkor az úri rend már népi motívumokat is vett fel. Vachot Imre pl. szűrben járt. Az úri osztály, férfiak-nők, pörge parasztkalapokat viseltek.

A kiegyezéssel megint lelohadt a magyar viselet divatja s a felsőbb osztály egyszerűbb magyar úri viselete a népre szállott. A zsinóros ruhák, a sarkantyús esizma, mente, az úriasszonyok pruszlikja, bő szoknyája, topánkája népi divattá vált. Emellett azonban a nép hagyományos viselete is fejlődött; díszesebb, cifrább lett. A jobbágyságból való felszabadulás, a búza nagy értékesítési lehetősége ugyanis gazdaggá tette a népet. Vagyont érő műremekeket csináltak a magyar szücsök, szűrszabók a jobbmódú parasztság részére.

E század elején azonban a hagyományos és kifinomodott népviselet hanyatlásnak indult, majd a világháború legtöbb helyen megszüntette a messze multban gyökerező népviseletet.

A Gyöngyös Bokréta előadásain látható viseletek nagyrésze már nem él. A ládák fenekéről keresik elő a fiatalok apáik, nagyapáik örökségét s csak pesti szereplésük idejére öltik magukra. Ahol pedig még ma is viselik, az már nem az ősi népviselet, hanem a mult század végének úri hagyománya: selyem, bolti portéka.

Van ezen kívül még egy romantikus népviselet, jobban mondva népies jelmez, melyet a népviseletnélkülivé vált vidékek ifjúsága, továbbá az iparoselem ölt magára olykor-olykor, főleg szüreti multságok alkalmával. Ez a

viselet a legényeknél nemzetiszínű szalaggal díszített bő gatya, lobogósujjú ing (a múlt század közepének népviselete után), a lányoknál ugyanazon kor európai népviselete: ingváll, pruszlík, szoknya, melyen a magyarságot a pruszlík arany zsinórozása és a dúsan alkalmazott nemzetiszínű szalag jelképezi. Felesleges mondanom, hogy ez a női viselet nem hagyományos, mégis az iskolákban nagyon el van terjedve, mint „magyar ruha”.

A középosztály előkelő férfitagjai ünnepélyes alkalmakkor még felöltik a nemesség hagyományos viseletét, a „díszmagyart”, a hölgyek azonban nem. Ezt a hagyományos úri viseletet mai céljaira a jövőben is fenn kell tartanunk, azonban szükség volna az olcsóbb, egyszerűbb, a kor igényeinek jobban megfelelő magyar viseletre, melyet magyarságának hangsúlyozására minden alkalomra felvehetne az egyszerűbb viszonyok között élő magyar középosztály, főként a hölgyek.

A nőipariskolák is készítettek magyaros ruhákat, amelyek között elismerésreméltó darabokat is bőven találunk. A nemzetiszínű szalagokat, zsinórokat, paszomántokat, flittereket s egyéb álmagyar népi díszeket kevéssé alkalmazzák, ellenben — igen helyesen — annál nagyobb szerephez jut a ruha díszítésében a népi hímzés. Így a ruhákon nemcsak a hagyományos szabás érvényesül, hanem a táji követelményeknek is eleget lehet tenni. Az ország úri közönsége saját vidékének jellegzetes hímzésével ellátott viseletben járhat, emellett ez a népies-nemzeti viselet az európai divattal is lépést tarthat. Ha a vidék úri közönsége közt is elterjed, nemsokára megkezdí az útját lefelé a nép közé s új népviselet lesz belőle. Ehhez azonban elsősorban az kell, hogy a magyar középosztály átvegye.

Sokkal rosszabb irányban halad azonban az iskolai magyar viselet ügye. A fiúk nyugateurópai szabású öltözetén némi zsinórdísz, a lányokén az aranyzsinór, flitter, nemzetiszínű szalag jelképezi a magyarságot. Nem különb az egyetemi hallgatóság magyar viselete sem. Az ifjúság magyaros viseletének kérdésében is a népi-nemzeti viselet

kérdéseivel tisztában levő szakembereknek kellene döntenie, nem dilettánsoknak.

A magyar viselet kérdése is a nemzeti művelődés és a magyarságért való kiállítás kérdése. Azonban nem a magyar ruha teszi a magyar embert! Magyar lélek nélkül a magyar ruha csak a g y a r k o d á s t jelent, amire nincs semmi szükségünk.

13. A magyaros építkezés.

A magyar népi építkezés kérdésével először Herman Ottó foglalkozott, aki szakított azzal a balhiedelemmel, hogy az ősmagyarok télen-nyáron sátor alatt élő népek voltak s azt állította, hogy a magyaroknak igenis volt házuk. Ennek, szerinte, két ősfarmája is volt, egyik a putri, másik a cserény. Ezekből alakult ki a magyar ház. Vele szemben Jankó János azt vitatta, hogy a magyarság itt e hazában vette át a házat, az itt lakó népektől s az alaprajza és tűzhelye szerint felnémet ház volt s ma is az. Ezt az állítást elfogadhatóvá tette az ezredéves kiállítás néprajzi faluja, melynek legújabb divatú, fejlett parasztházai csakugyan ezt a típust mutatták. A házakat felállító vármegyék ugyanis azt akarták, hogy az idegeneknek ne az elmaradott hagyományos parasztházakat mutogassuk, hanem azokat, amelyek már „modern“-ek, európaiak, amelyeket tehát „nem kell szégyelnünk“.

Jankó állításaival szemben Bátty Zsigmond foglalt állást, aki bebizonyította, hogy a magyar már az előmagyar korban is házban lakott, mert építészeti szókincsünk ugor elemeiből egy egyszerű tűzhelyes ház minden lényeges alkotó része kikerül. A mai fejlettebb parasztház azonban ebben a hazában lényeges változásokon ment keresztül.

Bátty Zsigmond negyvenévi néprajzi munkálkodása a magyar népi építkezés eredetét és az ősi típusait tisztázta, azonban a fejlettebb házak kifejlődésével, népművészeti értékelésével nem foglalkozott s azt építészeti technika és stílus szempontjából nem vizsgálta, így a

magyar népi, nemzeti építőstílus kialakítására építészeink az ő munkáiban nem találtak elég anyagot.

A nemzeti építészeti stílus megvalósítására a múlt század végén indult el az első mozgalom. Az első emlékei ennek a szárnypróbálgatásnak Lechner Ödön ilyen irányú alkotásai. A mozgalom a Huszka-féle turáni elgondolás alapján vélte célját elérni. A keleti stílusú épületekre szűcsvirágokat, vagy egyéb cserépből előállított hímzés-díszítményeket rakott, ezzel aztán azt hitte, hogy kész a magyar építészeti stílus.

E század elején azonban egy-két építész gondolkozóba esett. Úgy látták, hogy a népi épületeket — bármilyen nehéz is ezekből emeletes házakat tervezni —, mégsem lehet teljesen mellőzni, ha magyarosan akarunk építkezni. Mivel még megdönthetetlennek látszott Huszkanak az az elmélete, hogy a székely ház a magyar házak legősibb és legjellegzetesebb típusa, ebből indultak ki, és a székely fatemplomok és fatornyok építészeti motívumainak felhasználásával megteremtették az erdélyi magyar építészeti stílust. Ennek Erdélyben Koós Károly, Magyarországon pedig Thoroczkay-Wiegand Ede volt a mestere. Ez a „székely stílus“ a faépítkezés jellegét viselte magán, így az erdőtlen vidékeken még Erdélyben sem volt tájszerű. Magyarországon pedig, egy-két kisebb épülettől eltekintve, nem tudott meghonosodni.

Jó idő óta a népi-nemzeti stílus kialakítására nálunk nem történt semmi további lépés.

A népi-nemzeti építészet kérdése azonban ma már elodázhatatlan. Azonban a hagyományokhoz jól értő, de a jelennek, sőt a jövőnek is a hagyományos stílusban dolgozó építésszakemberünk alig van. Szükségesnek tartanám, hogy a Műegyetemen a népi építkezés tanulmányozására tanszék létesíttessék, ezenkívül a hagyományos népi építkezést az építőipariskolákban is hozzáértő szakemberrel elő kellene adatnunk. A vidéki építőmesterek számára pedig vidékük hagyományos stílusának megőrzésére és továbbbápolására az építkezés minden ágára kiterjedő szakkönyvet kellene iratni hozzáértő etnográfus-

építész szakemberrel. Építkezési engedélyt pedig csak akkor adjon ki a helyi hatóság, ha a terv egyébként megfelel a helyi népi stílusnak.

14. A magyar konyha.

Utolsó helyen említjük a népművészetek közé sorolva a konyhaművészetet.

Az utóbbi években kétségbevonták a magyar parasztasszony főzési tudományát. Ezt így könnyelműen kimondani nem lehet. Kétségtelen, hogy népünk táplálkozási viszonyai rosszabbodtak, de a főzés tudománya nem hanyatlott, csak ritkábban kerül jobb ételekre, néhol pedig egyáltalán a főzésre a sor.

A parasztasszonyok főzésbeli járatlanságát már maga az a tény is cáfolja, hogy úri házaknál parasztlányok, asszonyok dolgoznak, mint mindenescselédek. Sokszor pedig mint önálló szakácsnők működnek az úri háztartásban, így bőven van alkalmuk magukat a főzésben gyakorolni, sőt elsőrendű szakácsokká kiképezni.

Európa ételkultúrájában a magyarnak jelentős szerepe van. Magyar ételeink a külföldön is népszerűek. Magyar eledeleket ma már a külföldi vendéglők étlapjain feles számmal találunk, s ételeink nyugatra napról-napra terjednek. A külföldiek előtt félelmes híré paprika — mely hozzánk a törökvilág alatt jött a törököktől — a világháború alatt ismeretessé vált nyugaton is, ma pedig már egyre fokozódó kivitelünk van belőle. A *gulyás* pedig nemzetközi katonaeledellé vált a világháború óta.

A néphagyományaink között a magyar konyha az, amelyet a nyugateurópai kultúra legkevésbé veszélyeztet, sőt ha szakásművészetünk fejlettségének tudatában lennénk, e téren a tőlünk nyugatra eső országoknak tanítómesterei lehetnénk. Sajnálatos, hogy nincs magasabbfokú szakácsipari szakiskolánk, melynek növendékei — ha idegen nyelveket is tanulnának — külföldön terjesztői lehetnének a magyar ételnek és italnak s minden magyar élelmiszernek.

15. A népi tudás.

A magyar népművészet megértéséhez és értékeléséhez csak esztétikai érzék kell, ezért a népi művelődés ezen a síkján közelíti meg leghamarabb a művelt embert.

Másként vagyunk a hagyományos népi tudással. A tanult ember többnyire el sem akarja hinni, hogy van olyan népi tudás is, ami nem felülről szállt le a néphez, hanem a nép önmagából termelte, vagy ősi hagyományként őrzi.

Pedig van!

Az egyedül élő vadász-halász-pásztor nép is bőven ráér szemlélődni s leszűrt tapasztalatai tudássá érlelődnek benne. A tudás idővel hagyománnyá válik s a népi társadalomban nemzedékről-nemzedékre száll.

Szinte meggyőződéssé vált már az a téves hiedelem, hogy az a paraszt, aki nem járt iskolába, tudatlán és műveletlen. Tudást a közfelfogás szerint csak az iskola és könyv nyújthat. Ebből következik, hogy amit a paraszt a gazdaságában nem úgy csinál, ahogy a tan- és szakkönyvekben meg van írva, nem lehet jó. Nem veszik tudomásul, hogy a népi tudást évszázadok, olykor évezredek tapasztalata szentesíti s a paraszt nem butasága miatt maradi, hanem a jól bevált tapasztalat óvja minden olyan újítástól, amelynek egyelőre még nem látja hasznát vagy jó kimenetelét.

A Teremtő a tehetséget úrnak, parasztnak egyformán adja. Csak a sors mostohasága s társadalmi berendezésünk fogyatékosága az oka, hogy annyi népi tehetség kallódik el. De csak a középosztály számára vész el. Tehetsége a maga társadalmi körében érvényesül. Esze a népi tudást gyarapítja, művészete önmagát és népi közösségét gyönyörködteti.

Azt is figyelembe kell vennünk, hogy a hagyományos népi műveltség kerek egész — a falusi élet minden vonatkozására kiterjedő — művelődés. Nem 8—10 tantárgya van, mint az iskolának, hanem száz meg száz. Ha csak egy kicsit is foglalkozunk a népi tudással, csodálattal látjuk annak sokoldalúságát.

A parasztember a legapróbb részletekig ismeri háziállatait, a talajnemeket, az időjárást, tud szerszámot csinálni, házat építeni, halászni, vadászni, állatot tenyészteni, földet művelni, embert, állatot gyógyítani. Ismeri a füveket, fákat, madarakat, bogarakat és azok természetét, hasznát, kárát. A nap állásából, a csillagok járásából megmondja az időt. Tud mesélni, dalolni, táncolni, játszani, fonni, szőni, varrni, főzni, stb. Se vége, se hossza nem volna, ha mind felsorolnám a paraszti tudás körét. Mindezt a tudást nem az iskola adja, hanem apáról-fiúra, anyáról-lányra száll. A parasztemberek tudásában nincs is nagy fokozati eltérés. A hagyományos tudás egyenlően oszlik el a paraszti közösségen belül az egyének között. Az iskolázott és iskolázatlan parasztember között sincs semmi más különbség, mint hogy az iskolázatlan ember nem tud írni-olvasni, de ez a fogyatékossága nem bélyegzi meg őt a maga társadalmi körében, mert hagyományos tudása azonos, írni ritkán ír, olvasni ritkán olvas. Rádióra nincs pénze, de a rádió előadása neki magas is, nem érti.

A művelt ember túlbecsüli az iskola és könyvművelődés jelentőségét a népi életben, a nép viszont a maga szempontjából nem sokra értékeli, csak az marad meg nála a felülről leszálló műveltségből, amit a hagyományos műveltségébe célszerűen be tud kapcsolni.

Ezért rendkívül fontos volna, hogy a néptanító a hagyományos népi művelődést jól ismerné, azt megbecsülné és értékelné. Az iskolai műveltséget ne a megbolygatott vagy feldúlt néphagyomány romjaira, hanem annak szilárdan álló falaira építené. Csak így lenne a munkájából igazi nemzeti műveltség, mely a hagyományos alapokon állva, magasabb fokon az európai műveltséget is tarthatná.

Hosszúra nyúlna, ha a népi tudás egész körét feltárnám, így csak egypár olyan jelenségre hívom fel a figyelmet, amelynek nemzeti jelentőségét, vagy gyakorlati fontosságát nem ismerjük, vagy nem helyesen értékeljük.

16. A magyar népi állattartás.

A magyar a bolgár-törökkel való egyesülés óta állattenyésztő és földművelő. Háziállatainak nagyszerűen honosult magyar tájfajtái legalább is 1000—1500 évesek. Ezeket a tájfajtákat a múlt század közepéig megőriztük, azóta újabb, a mi klímánkkal megküzdeni nem tudó és gyakorlatilag sem mindig beváló tájfajtákért az ősieket serényen irtjuk.

Köztudomású, hogy egy évtizeddel ezelőtt nyugalmazott állami tisztviselők és mások, tetemes államsegéllyel *leghorn*-tyúkászatot rendeztek be. A legjobb, idegenből átdolgozott szakkönyvek alapján kezdték tenyészteni ezt a külföldi tyúkot, mellyel a magyar parlagi tyúkot akarták kiszorítani. A *leghorn*-tyúkászatok rendre elpusztultak, mert lassanként rájöttek, hogy nem hasznosító a mi viszonyaink között. Az igénytelen, szemétdombon, tarlón nevelt parlagi tyúk mostoha tartás mellett is többet tojt, mint a dédelgetve tartott *leghorn*, sőt a külföld piacain is kelendőbb volt ízletes húsa miatt.

Az úri tyúkászok ezen balul kiütött kísérlete sok pénzébe került az államnak!

A múlt század közepén a kisjenői uradalomban a szerbiai disznóból kitenyésztették a hízekony mangalicát. Majd ezen disznóért kipusztítottuk két ősi disznófajtánkat: a bakonyi és szalontait, melyek bár nem voltak ennyire hízekonyak, de a sertésvésznek nagymértékben ellenállottak. Később változott a tenyésztés célja, hússertésre is szükségünk lett. A ridegen tartható, húsdisznónak igen alkalmas bakonyi és szalontai disznót azonban úgy kiirtottuk, hogy hírmondó sem maradt belőlük s pótlásukra meg kellett honosítanunk az angol hússertést, mely azonban nem áll ellen a sertésvésznek, éppúgy, mint a mangalica, ezenkívül nehezen is akklimatizálódik.

A XVIII. század végén honosítottuk meg finom gyapja miatt a merinó-juhót s a XIX. század végére kiirtottuk érte ősi magyar tájfajtáinkat, a pödröttszarvú hortobágyi magyar racka-juhót és a csiga-

szarvú erdélyi rackát. Régi tájfajtáinkat, ridegmódra, a szabad ég alatt telettettük s azok minden vészszel szemben igen jól ellenállottak. Viszont a kényes természetű merinó-juhokat sokféle betegség tizedeli, mert még máig sem akklimatizálódott teljesen. Közben az ausztráliai és egyéb tengerentúli gyapjúbehozatal miatt a merinótartás nálunk is elvesztette gazdaságosságát, ellenben a rackagyapjút szőnyeg-, szűrposztó- és pokrócgyáraink ma már Argentínából kénytelenek behozatni, szüceink pedig a subának való rackajuhbőrt Romániából szerzik be, mert rackajuhunk alig van az országban pár ezer darab.

A pödröttszarvú magyar rackajuh, melyből a Hortobágyon is ma már csak 2500 példány él, másutt sehol a világon nem található. Hankó Béla professzor kutatásai azt igazolják, hogy nagyobb testű, ízletesebb húsú, nagyobb és sűrűbb tejhozamú, mint a merinó, mégis ki hagyjuk veszni, mert nem külföldi, ennélfogva nem lehet jó.

A magyar szarvasmarha fokozatos kiirtása most folyik. Ma már jobbra csak a Tiszántúl, főleg Debrecentől keletre tartják. Egyebütt az alpi és más nyugati tájfajta foglalta el a helyét.

A magyar szarvasmarha olyan híres volt, hogy a mult század közepén még a podoliai oroszok is a magyar Alföldre jártak tenyészbikáért és tehenekért. A ridegen tartott magyar marha a szabad ég alatt telet, télen a rét avarfüvén élt — mit a hó alól kapart ki —, vagy szalmán. A kontinentális klímánkhoz nagyszerűen hozzáedződött ridegmarha a tuberkulózist nem ismerte. Igavonásra pedig Európa legjobb szarvasmarhája. A nyugatról betelepített hegyi, vagy tengerparti marha azonban nehezen bírja a szélsőséges magyar klímát, a ridegtartást pedig sehogysem. A gümőkórt azonban annál könnyebben megkapja. Ha 30—40 évvel ezelőtt tejhozamra tenyésztettük volna ki a magyar marhát, ma nem kellene drága pénzen betelepíteni az idegen marhát, mely több tejet ad ugyan, mint a magyar, viszont hígabb a teje. Arról meg

szó sem lehet, hogy külterjes módon, nagy tömegben tartani lehetne.

Az idegenlelkűség, mely mindent értéktelennek tart, ami hagyományosan magyar, halálra ítélte a magyar parlagi lovat is, mely legalább is 2000 év óta sors- és munkatársunk, a magyar honfoglalás évszázados harcai-nak pedig tényleges résztvevője.

Ez az igénytelen, de fáradhatatlan apró parasztló ugyanis nem üti meg a mai katonai mértéket, azért pusztulnia kellett. Pár év előtt felsőbb rendeletre az állatorvosok az országban feltalálható összes parlagi magyar méneket kiherélték, így az ősmagyar lovat a többi magyar jószág sorsára juttatta az idegenszelleműség. Pedig edzettsége, ereje, igénytelensége, fáradhatatlansága, olcsósága mind olyan érték, amivel a kényes, igényes, drága közép-európai katonaló nem versenyezhet. Még a hibája, a kicsiny természet is javára szolgált, mert kis célpont.

A szintén kiveszőfélben levő komondor, a „kunok ebé” szerencsésebben járt. A világháború alkalmával ittjárt németek felfedezték s néhányat kivittek Németországba, ahol korcsmentes, tiszta fajt tenyésztettek ki belőlük. Így aztán a komondorból divatkutya lett s a németek értékelésén keresztül idehaza is becsületre tett szert, s visszahoztuk.

Folytathatnám tovább is az oktalan hagyományirtás felsorolását, ami a külföldről behozott háziállat-tájfajták érdekében folyik.

A magunk értékeinek meg nem becsülése onnan ered, hogy nem ismerjük a népi hagyományokat. Gazdasági tudást idegen, főleg német könyvekből szerzünk, ezekben pedig nincs szó magyar tájfajtákról, ennél fogva nem veszünk róluk tudomást. Már magában az a tény is eleendő a leértékelésükre, hogy a paraszt ember kezén vannak, pedig sok tekintetben értékesebb, mint az importált fajták.

Szükséges volna, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum állattára feladatául tűzné ki a magyar háziállat-tájfajták alapos tanulmányozását, mert szerintünk ez az Állattár legnemzetibb feladata. A Fővárosi Allatkert-

ben meghonosítandók volnának az összes magyar tájfajták. Ezenkívül a Hortobágy-pusztán és Bugacon az ősi magyar parlagi lovakból 1—1 törzsménest, a magyar szarvasmarhából 1—1 törzsgulyát, a kétféle rackajuhból 1—1 tenyésznőjét, azonkívül a két említett pusztán 1—1 komondor- és pulitenyészetet honosítanánk meg, hogy évezredes tájfajtáink ne vesszenek ki hírmondó nélkül. Hiszen a tenyésztés időről-időre változó céljainak megfelelőleg ismét szükségünk lehet rájuk, vagy mint tenyészállatot külföldre szállíthatjuk, olyan helyekre, ahol ma jobban megfelelnek. De ősi nomád műveltségünk egyéniségének és magas színvonalának bizonyítékául is ragaszkodnunk kell hozzájuk. Az is fontos érv, hogy a pusztákat látogató idegennek ne csak a tőlük betelepített tájfajtákat mutogassuk, hanem azt is, amit a magyar tudás már egy évezreddel ezelőtt kitenyésztett.

Egyben a mezőgazdasági főiskolák, középiskolák figyelmét is felhívjuk a magyar háziállat-tájfajták elfogulatlan tanulmányozására, s a mai újabb tenyésztési célokat szolgáló egyedek kitenyésztésére, anélkül, hogy a fajta hagyományos jellegei változást szenvednének. Meltöbb magyar feladat volna ez a gazdasági főiskolák számára, mint az idegen fajták betelepítése és népszerűsítése!

17. A magyar népi földművelés.

Nemesak az állattenyésztésben, hanem a növénytermelésben is bevezettünk olyan újításokat, amiket később meg kellett változtatnunk s a nép által megőrzött hagyományhoz kellett visszatérnünk. A magyar búzát „nemesítés“ jelszavával elrontottuk s csak később jöttünk rá, hogy a román búza, melyet nem nemesítettek, sikérdúsabb, s a világpiacon a magyar búzának elébe vágott. Vissza kellett térnünk a régi parasztbúzához, hogy el ne veszítsük piacainkat!

A magyar mezőgazdálkodás tudományának nagy vétke, hogy nem tanulmányozza az évszázados tapasztalatokból leszűrt népi tudást, hanem mindjárt idegen,

átdolgozott könyvekhez fordul, s a külföldön bevált módszereket átveszi s a hagyományok rovására terjeszti. Sőt merem mondani, hogy a magyar népi gazdálkodás egész rendszerét sem ismerik kellőképpen, holott az több mint egy évezred óta hagyományosan fejlődött, tökéletes és az európaiaktól teljesen különböző gazdasági rendszer, amit csak zárt tömegben betelepülő, hódító és ezer esztendő óta uralkodó nép tudott a maga épségében megőrizni. Egész hivatalos gazdasági nevelésünk, küzdelem ez ellen a külfölditől eltérő magyar gazdálkodási rendszer ellen, ahelyett, hogy megértenénk s mezőgazdasági életünk alapjául elfogadnánk. Szerencsére a paraszt nem egykönnyen hagyja magát hagyományaiból kiemelni, így remélhetjük, hogy egyszer a szakemberek itthon is megleglik azt az irányt, amely felé a magyar gazdálkodásnak haladnia kell. Vagyis a hagyományos gazdálkodás minden értékét felkutatják s erre a jónak és megtarthatónak talált tudásra, értékekre építik fel a jövő gazdálkodási rendszerét, tudományát.

A magyar gazdálkodás az Alföldön teljesen nomád hagyományokon épül fel. Mondhatnánk, hogy az ázsiai nomád élet a magyar alföldi mezőgazdálkodásban éri el a fejlődése csúcspontját. Különösnek látszik ugyan, hogy nálunk a nomádkodás földművelésben éri el fejlődésének tetőfokát, de mindkét gazdálkodási ág alapja az állattenyésztés. Alföldi parasztvárosaink nem egyebek, mint faluvá-várossá ülepedett állatteleltető szállások.

Akik a hagyományos magyar népi gazdálkodást nem ismerik, az alföldi magyar várost megkísérelték a nyugati tudomány által nyilvántartott európai településformákból levezetni, de nem sikerült.

A magyar, mint elsősorban állattenyésztő nép, ősi soron nem lakott együtt nagyszámú jószágállományával, hanem azokat házain kívül a falu vagy város szélén lévő gazdasági udvaraiban, kertjeiben tartotta. (A kert a régi magyar nyelvben csak kerítést, aklot jelentett.) Itt élt a férfinép az ólakban, a jószággal együtt; a fehérnép, a gyermekek, öregek pedig bent a faluban vagy városban lévő házakban.

Allatteleltető téli szállások a rideg jóságok számára a határban is voltak már a törökvilág előtt is. A mezőgazdasági szállás vagy tanya azonban az állatteleltetés kapcsán a törökvilág után alakult ki, akkor már, amikor a szántóföldközösség és egyéb hagyományos gazdasági kötöttség (nyomásos rendszer, vetéskényszer) megszűnt, s a szétszórt szántóföldeket tagosították. Az elosztott közlegelőkről s a városbeli ólaskertekből a jószágteleltetés a tanyára került. Voltaképen a tanya nem egyéb, mint a városból a határba, a szántóföldekre ki-telepített ólaskert. A mezőgazdálkodás magyar rendszere az Alföldön olyan erős, hogy a tanyarendszer mindenütt azonnal kialakul, ahol a tagosítást végrehajtják.

A közigazgatás 150 év óta üldözi a tanyát, mégsem bírt vele. A Bach-korszak erőszakkal akarta faluvá öszszehúzni. Nem sikerült. A hagyományos magyar gazdálkodási rendszerrel szorosan összefüggő tanyarendszert megváltoztatni nem lehet. Akár tótot, akár svábot telepítettek az Alföldre, annak csak magyarul lehetett és lehet gazdálkodnia s kénytelen a tanyarendszert átvenni.

A magyar tanya nem azonos a nyugateurópai irtványy-eredetű, szétszórt településekkel, azok ugyanis önálló telepek, a magyar tanya azonban mindig egy népes, nagyhatárú földművesváros vagy -falú függeléke. A városhoz képest nyári vagy téli szállása a gazdának. Az ősi, nomádrendszerű költözködő életmódunk ilyen formában maradt fenn napjainkig. Ilyen kétlaki településformával — mely sajátos ősi magyar gazdálkodási rendszerünkben folyik — Európában seholsem találkozunk.

A tanyarendszer s annak a gazdálkodásmóddal, várossal való összefüggéseit még a hatóság sem igen érti meg, csak a közigazgatási hátrányait látja. Pedig ha utak épülnének a tanyák között, Európa legtökéletesebb mezőgazdasági és állattartási rendszere volna, mert magában egyesíti a magánostelep és a város minden előnyét. A gazda dologidőben a szántóföldjén lakhatik, a család minden munkaereje a gazdálkodás szolgálatában állhat, a városból való ki-bejárással nem kell időt vesz-

tegetnie, télen pedig pihenhet és kultúréletet élhet a városban.

Ezt a sajátosan magyar tanyarendszert a tudatlan-
nak tartott magyar paraszt hagyományos alapon, telje-
sen egyedül, sőt a hatóság tilalma ellenére fejlesztette
ki, s a mi viszonyaink között jobbat semmiféle gazda-
sági lángész nem tudna számunkra kigondolni. Ezért
tudomásul kell vennünk és a hagyományos alapokon
most már tudatosan tovább kell fejlesztenünk.

Vannak a magyar paraszti gazdálkodásnak fiata-
labb hagyományai, melyek parasztságunk életrevalósá-
gáról tesznek tanúbizonyságot.

Adataink vannak rá, hogy a parasztság az Alföldön
a nagymérvű lecsapolást és ármentesítést kezdetben el-
lenezte, mert hagyományos és gazdaságos, külterjes, no-
mádrendszerű állattenyésztését féltette. Valóban az ár-
mentesítés teljesen átváltoztatta azt az ezeréves vízközi
életmódot, melybe a magyar paraszt ősi tájfajta állatai-
val belenőtt. A kiszáradt Alföldön a vízi élet ezer- vagy
többezeréves hagyományai megszűntek s az új élettér-
színen a magyar paraszt száz év alatt új honfoglalást
vitt véghez, úrrá lett a kiszáradt tájakon.

Ma már a magyar mezőgazdaság hivatalos szervei
is belátták, hogy a lecsapolással — melyet a nép nem
óhajtott — túllőttünk a célon. A nagy költséggel végre-
hajtott lecsapolást — mely az Alföldet szinte teljesen
kiszárította — öntözőberendezéssel kell helyrehozni s a
régí nedves gazdálkodást új életre kell hívni. Sajnos, a
lecsapolás óta három nemzedék húnyt el. A vízi élet ha-
gyományairól a mai nemzedék már jóformán semmit
sem őriz. Nincs más hátra, mint idegen könyvekből át-
venni a vízi élethez való szaktudást, vagy pedig rábízni
a magyar népre, hogy találékonyságával, szívósságával
újra fedezze fel, amit már régen tudott. Ez utóbbiban
jobban bízom. Azonban ha a népi gazdálkodás hagy-
ományait, rendszerét jól ismertük volna, a lecsapolás és
öntözés óriási költségeit nagyrészt megtakaríthattuk
volna.

Hogy a magyar nép nemcsak hagyományaiból él, hanem gazdasági műveltséget teremtő képessége is van, a száraz gazdálkodáson kívül is számos példával igazolhatjuk. A Duna—Tisza-közén, a futóhomokon a magyar paraszt teremtett magasfejlettségű zöldség-, gyümölcs- és szőlőkultúrát. A kezdeményezés, sőt a kivitel sem a földművelésügyi minisztériumból, vagy gazdasági iskoláktól ered. Egyszerű kisgazdák esze, tapasztalata teremtette meg ezen a vad homokon a magasszínvonalú kerti gazdálkodást. A makói hagyma, szegedi, kalocsai paprika, a nagykőrösi ugorka, zöldség, a csányi dinnye, a rétközi káposzta, a nyírségi burgonya, a mogyoródi, fóti, veres-egyházi paradicsom-, spárgatermelés stb. mind a népi kezdeményezés, tapasztalat és tudás eredménye. Ezt a nagy nemzeti tudásértéket azonban annyira sem becsültük, hogy összegyűjtöttük, feldolgoztuk és nemzeti közkinccsé tettük volna. Ehelyett nagyrészt idegen könyvekből ollózott tudománnyal és a népi élettől és gyakorlattól távollévő kísérletezések alapján adunk ki szakkönyveket, melyek némely része a nép körében nem annyira a tudást terjeszti, mint inkább a nyomtatott betű hitelét rontja.

A magyar népi hagyományos gazdálkodás és tapasztalati tudás tanulmányozására szükségesnek tartanám, hogy valamennyi gazdasági iskola tanítója, tanára a gazdasági ismételőiskoláktól az akadémiákig a tanítványok bevonásával gyűjtse a magyar nép életrevaló gazdasági hagyományait és célszerű tapasztalatait, hogy erre építse fel a magasabbrendű gazdálkodás tudományát. Ahol a termelésben különös szaktudás jelentkezik (dinnye, hagyma, paprika stb. termelést), azokat a területeket monográfiákban dolgoztassuk fel.

Mivel a magyar nemzet kétharmada földműves-paraszt, a mezőgazdasági középiskolákat szaporítanunk kell — mégpedig a gimnáziumok és polgári iskolák átalakításával, vagy kibővítésével —, hogy hagyományos alapokon álló művelt magyar földművesosztályt neveljünk, amely megél a maga földjén s nem szorul az államra, mint eltartóra. A népi-nemzeti irányban nevelt

művelt magyar földműves legyen a történelmi középosztály erőtartaléka, hogy ne kellessen gyökértelen, kelőleg meg nem magyarosodott, vagy megmagyarosíthatatlan vagy idegenlelkűekből kiegészítenie magát akkor, amikor a magyar parasztság tehetségei önhibáikon kívül nem tudnak felszínre törni. A mezőgazdasági középiskola különösen alkalmas a néphagyományoknak a középosztályba való begyökereztetésére és egy földhöz kötött magyar földműves középosztály kialakítására. Ha a kisüzemi gazdálkodásra tanítjuk az iskola növendékeit, akkor túltermelés nem állhat be. A magyar nemzeti nevelés pedig az iskolákban ne merüljön ki a magyar nyelv — történelem — és földrajz tanításával, hanem a magyar néphagyománynak legalább is akkora szerepet szánjunk, mint a háromnak együttvéve.

18. A magyar háziipar.

Ez alá a fogalom alá fogom mindazon népi munkát, mely az ősfoglalkozásokon kívül esik.

Ezek irányításával ezideig az ipari és földművelésügyi minisztérium foglalkozott. Mivel azonban a háziiparnak népművészeti vonatkozásai is vannak, szükségesnek tartjuk, hogy a közoktatásügyi minisztérium ezzel a kérdéssel „h a g y o m á n y ő r z é s é s n é p m ű v é s z e t” címén behatóbban foglalkozzék. Az iskolán kívüli népművelésnek és a szabadoktatásnak ebben a kérdésben nagy szerepet szánunk. Háziipari tanfolyamokat csak olyanok vezethetnének, akik néprajzi szaképzettséget szereztek.

19. A magyar kisipar.

A népművészet mesterei a multban nemcsak a parasztok közül kerültek ki, hanem igen tekintélyes számmal iparosemberek voltak. A népművészet közismert múzeumi darabjait: a virágosra festett bútorokat, cserép-

edényeket, hímzett bőrruhákat, cifra szűrőket, stb. mesteremberek készítették. Hogy ipartermékeiket mégis népművészeti tárgynak tekintjük, ez onnan van, mert a nép számára és a nép ízlése szerint dolgoztak, azonban egyéniségük elismerésére sohasem tartottak számot, éppúgy, mint a paraszt népművész.

Az idegen szellem sehol sem végzett akkora rombolást hagyományainkban, mint a népművészeti értékű kismesterségeknél. Kapuink sarkig ki voltak tárva nyugat felé, amelynek gyarmatai voltunk. A XIX. század közepétől — amikor az első vasutak kiépültek — özönlött hozzánk az idegen portéka a cserébe adott magyar búzáért. A szebbnek, értékesebbnek vélt bécsi portéka elnyomta a magyaros ízlést és annak ipari termékeit. De jöttek az idegen mesteremberek is a „gyarmat“-ra és siettettk a pusztulást. A magyar szűcsök, szűrszabók, fazekasok, asztalosok, szíjjártók romlásáért senkinek sem fájt a feje, hiszen csak magyarok voltak, de kihalt velük az a magyar népművészet is, mellyel ma a múzeumainkat látogató idegeneknek dicsekszünk, akik őszinte elismeréssel adóznak a halódó magyar népi kismesterség remekei előtt.

A XIX. század végén alakult Iparművészeti Iskolának ugyan néha-néha eszébe jutott, hogy a népművészetet is figyelembe kellene venni, de nem akadt bátor ember, aki az egyéni művészkedés rovására az egyéniséget nem ismerő népművészetre adta volna magát. Így aztán az iparművészen az iparos és a művész ma is tovább vívja eldönthetetlen harcát. Közben az ipar halad tovább az elnemzetietlenedés útján. Az iparművész ugyan kapaszkodik a népi-nemzeti horgonyba, hogy a szó szoros értelmében fenn tartsa magát és az egyénisége rovására engedményeket tesz a népművészet felé. Ez azonban ritkán sikerül, mert a magyar népművészet közös stílusát az iparművész ihlet vagy képzelőtehetség útján nem sajátíthatja el, ha csak néprajzot nem tanul. Erre azonban a mai iskola nem ad módot. Így aztán mint dilettáns és előkelő idegen inkább árt, mint hasz-

nál a magyar népművészet ügyének. Legjobban láthatjuk ezt a népi kerámia terén.

A kisipar népi-nemzeti művészetét alulról is meg lehetne menteni. E célból az összes magyar iparágakat meg kellene vizsgálni, van-e még valami kapcsolatuk a népművészettel. Ezeken a szálakon kellene elindulni s nemsokára elérnénk oda, ahova a nőipariskolák eljutottak.

Az iparostanonciskolákban olyan tanítókat és tanítónőket kellene alkalmazni, aki a magyar formanyelvvel és a tárgyi népművészettel tisztában van. Ilyen készséget azonban 2—4 hetes tanfolyamokon nem lehet szerezni, hanem csak úgy, ha a tanító- és tanárképző-intézetekben éveken át rendszeresen tanulja a magyar néprajzot. Még fokozottabb mértékben kellene tanítani a néprajzot és a népművészetet az ipari szakiskolákban, ahol máma még nincs semmi szerepe.

20. A néphagyomány őrzése a megszállt területeken.

A néphagyomány őrzése legnagyobb jelentőségű a megszállott területeken. Ahol a magyar államhatalom megszűnt, a magasabb művelődést hordozó középosztály tönkrement, elkallódott; ahol a magyar iskolákat becsukták, az elszegényedett nép papot sem tud tartani, ott a hagyományos magyar népi műveltség még mindig fenn tudja tartani a magyarságot az eljövendő feltámadásig. Nemcsak nyelvében él a nemzet, hanem néphagyományaiban is. Amíg másként dalol, táncol, mozog, más a hite, más a szokása, másforma házat épít, másféleképpen ruházódik, másként gazdálkodik, táplálkozik, mint az uralkodó nép, addig nem veszett el számunkra. A moldvai csángók $\frac{3}{4}$ része már magyarul nem tud. Magyar uralom alatt nem éltek, magyar úr nem került ki közülök soha. Iskoláikban, templomaikban magyar szó sohasem hangzott el. Papjai, tanítói idegenek, nem tudnak magyarul, de tudni sem akarnak. A csángónak a mi középosztálybeli megfogalmazásunk szerinti magyar nemzeti öntudata nincs is, mégis a románnal nem

házasodik össze, római katolikus vallása, magyar néphagyományai megbontatlan egységben tartják és népi közösségei fennállnak ma is.

Az erdélyi magyarság már ösztönösen meglátta, hogy a népi hagyományban van a nagy nemzetfenntartó erő s olyan buzgalommal vetették magukat a néphagyománygyűjtésre, hogy példát vehetnének róluk.

21. Nemzetiségeink és a magyar néphagyomány.

Habár a velünk együtt élt nemzetiségek: tótok, oláhok, szerbek, horvátok, sokácok, vendek, magyar-oroszok anyanyelvüket megtartották, mégis sokkal inkább magyar hagyományok szerint élnek, mintsem ők és a magyar közvélemény gondolná. Részint nyelvi különállásuknál, részint határszéli településüknél fogva minden magyar műveltség hatás később jelentkezik náluk, ennél fogva tovább is őrzik azokat, mint a magyarság, mely mint magasabb műveltségű, jobb területeken élő, vezetésre hivatott nép hamarabb újít.

A magyar néphagyományok nemismerése az oka, hogy nemzetiségeink néphagyományaival nem vállaljuk a közösséget, azokban nem ismerjük fel a magyar örökséget, ennél fogva saját nemzeti hagyományaiknak tartjuk azokat. A tüszőt, bocskort, röviddere kú férfiinget, ködmönt stb. az oláh, rutén, tót nép nemzeti jellegzetességének ismerjük, holott ezeket a ruhadarabokat száz év előtt az alföldi és dunántúli magyar köznép is viselte, viszont az oláhok, rutének, tótok a Kárpátokon kívül élő fajrokonai sohasem viselték, ma sem viselik. A tüsző neve bolgár-török eredetű s hazánkban mint nyíl és dárda elleni páncélt a honfoglaló magyarság honosította meg. Erdélyben az oláhság magyar bocskorban jár s csak Hunyad—Krassó—Szörény megyében viseli az újgöröggel egyező tarajos bocskort, amit a Balkánról hozott magával. Szellemi néprajzi tekintetben is sok esetben a mi hagyományainkat őrzik. Zenefolkloristáink be-

bizonyították, hogy nemzetiségeink egy része a magyar népzene régebbi típusával él.

Nemzetiségeink néphagyományait tehát éppúgy kell tanulmányoznunk, mint a magunkét s az ő hagyományaikban fel kell ismernünk a mi levetett, régebbi műveltségünk emlékeit. Csak azokat a néprajzi sajátosságokat tekinthetjük nemzetiségeink ősi nemzeti hagyományainak, melyek a Kárpátokon kívül élő fajrokonáikéval megegyeznek s amelyek a magyarság multjában nem mutathatók ki. Ha felismerjük a nemzetiségeink hagyományaiban a magyar hagyományokat, akkor rögtön ráeszmélünk, hogy őket a közös hagyomány ma is szorosan kapcsolja hozzánk. Ezt a magyar hagyománytudatot kell hirdetnünk úgy a magyarság, mint a nemzetiségek felé, ezzel jobban magunkhoz fűzzük őket. Viszont ha minden régebbi hagyományt az ő nemzeti jellegükké nyilvánítunk, akkor idővel nekünk nem marad semmink, ami egyéniségünket, ősi műveltségünket bizonyíthatná.

22. A főváros és a néphagyomány.

Nálunk az ország fővárosában a népi műveltség parasztosságot jelent. Budapest még a történelmi középosztály hagyományainak sem talaja. Budapest régi, jobbra német hagyományait elveszítette, magyar hagyományokat pedig sem nem őriz, sem nem szerzett. Magyarsága abban merül ki, hogy lakói jól-rosszul tudnak magyarul. A roppant tömegben beszüremkedett, nem magyar eredetű budapesti polgárságtól az is elismeréreméltó cselekedet, hogy már az első nemzedéke legalább nyelvében magyarrá vált. Ezt azonban azzal fizette meg a magyar nemzet, hogy Budapestre a százezrével beköltöző vidéki magyarság — úgy a középosztály, mint a nép — hagyományait elveszítette. Ma valóságos nemzetközi város, minden ősi magyar műveltségemlék nélkül, olyan, amelyet Amerikában valami hirtelen felbukkant természeti kincs kiaknázására összeverődött gyűlevész nép néhány évtized alatt hoz létre.

Ezt a várost nemcsak nyelvében, de népi-nemzeti irányban is meg kell magyarosítanunk, s ezt nem tartom lehetetlennek.

Történelmi középosztályunk ugyanis a népi hagyománytól mereven elzárkózik. Csak saját történelmi hagyományait tekinti nemzeti hagyománynak. Az iskolában is egyedül ezt tanítják. Tudjuk, hogy 150 év előtt még nehezen vált meg a latin hivatalos és társalgási nyelvtől. A nép fiai, Petőfi és Arany mutatták meg, hogy a nép nyelvén is lehet beszélni a legelőkelőbb társaságokban is. Ez azonban száz évbe telt.

Azt a köznéptől való merev elzárkózást — melyet a hódító bolgár-törökség a magyar nemesi társadalmon, majd 1848 óta az úri osztályon keresztül napjainkig megőrzött — meg kell szüntetnünk. A magyar nemzetnek tartott történelmi középosztály elszegényedése és a sok idegen elem felvétele miatt ma már nem olyan ellenálló, hogy az erős népi-nemzeti hagyományokkal rendelkező köznépet — mint a jövőben egyedüli támasztékát — sokáig nélkülözhetné. Mivel Budapesten éppen a túlnyomó számú idegen eredetű középosztálybeli elem és a feltörő népi elem miatt a magyar történelmi középosztály a maga kizárólagosságát nem juttathatja érvényre, ebben a demokratikusnak mondható nemzetköziségben a magyar népi-nemzeti műveltség sikerrel volna terjeszthető.

Mivel a középosztály a néphagyományból elsősorban a népművészetet értékeli, ezen a ponton kellene először megközelíteni, a pesti polgár ugyanis jóval fogékonyabb a magyar népművészet iránt, mint a vidéken élő úriember. Hiszen a beköltözők zömét évtizedek óta a magyar vidék népe adja.

23. Országos Néphagyományi Tanács.

Napról-napra nagyobb a jelentősége népiségünknek s ha a folyton gyengülő magyar középosztály nem keresi a kapcsolatot a magyar néppel, akkor elvész. Mint

magyar nemzet csak a hagyományörző réteggel, a néppel együtt állhat meg.

Népünk kiaknázatlan nagyértékű hagyományai csak az újabb időben váltak közkinccsé. Eddig a múzeumok polcain és etnográfus szakemberek könyveiben voltak elrejtve. A Néprajzi Múzeumot csak külföldiek látogatták és iskolásgyermekek tanítóik vezetése mellett felsőbb rendeletre. A magyar középosztálybeliek közül nagyon kevés látogatója van a Néprajzi Múzeumnak, legfeljebb a gyűjtők keresik fel.

A népi értékeinkre is leginkább a külföldiek terelik a középosztály figyelmét. Amit a külföld észrevesz, sőt amiért pénzt ad, azt a mieink is értékeli. Sokan népművészeti gyűjtökké válnak, egyrészt mert divat, másrészt mert jó tőkebefektetés. Nem tagadom, sokan vannak, akik értékeli is a népi műtárgyakat, mégpedig magáért a művészetért.

Sokan — látva a nagy érdeklődést és keresletet — maguk is népművészeti termelőkké válnak. Úgy gyártják a népművészeti tárgyakat, mint a 70-es években az úri emberek a népdalt, vagy 100 év előtt a nyelvújítók a magyar szót, hozzáértés nélkül, a népművészet kiheverhetetlen kárára. Képzett néprajzi szakember kevés van, azok is tudományukba elmerülve dolgoznak, a gyakorlati élettel nem törődnek. Így aztán hozzá nem értők, a jobbik esetben egyoldalú műkedvelők bukkannak fel mindenütt, ahol szakemberekre volna szükség, s ezek mondanak véleményt, adnak tanácsot a szakemberek helyett. Ezek csinálnak terveket, adnak be javaslatokat, sőt ezek kivitelezik a rossz terveket is. Évek telnek el, míg minket szakembereket valaki — akár a közoktatásügyi minisztérium is — megkérdez, holott meggyőződésem szerint azért tart bennünket az állam, hogy értsünk a dologhoz. A mi tanácsunk nem kerül pénzbe s ha rossz tanácsot adunk, módjában van az államnak bennünket felelősségre vonni. Lapokat töltene meg, ha mindazt a halfogást felsorolnánk, amit az utóbbi években a hozzá nem értés okozott, úgy a magánosoknak, de különösen az államnak nem kis kárára.

Ezért az összes néphagyományi (tárgyi és szellemi néprajz, népművészet, népi tudás) kérdésekben való tanácsadásra Országos Néphagyományi Tanácsot kellene felállítani, mely magában egyesítené a tudományosan képzett, irodalmilag is működő legjobb szakembereket s felkérendők volnának az összes minisztériumok, hogy szakkérdésben tanácsért ide forduljanak. Ilyen irányú sürgetésekre a tavaszon az első lépés megtörtént, a további lépések azonban késnek.

Az Országos Közoktatási Tanács az iskola és könyv útján felülről lefelé szálló műveltséget képviseli, a hagyományos népi műveltséggel azonban nem törődik. Ezzel szemben a Néphagyományi Tanács a hagyományozás útján terjedő ősi népi műveltséget képviselné, melynek a jövőben a nemzeti nevelésben — véleményem szerint — nagy szerepet kell játszania, hiszen a mindennapi életben hivatásos gondviselő nélkül már most is szerepet játszik.

24. A katonatisztképzés és a népismeret.

Szinte feleslegesnek tartom annak hangsúlyozását, hogy mennyire fontos volna a népismeret a katonaságnál. Ha a katonatiszt az „emberanyag”-nak csak parancsol, fegyelmet teremthet ugyan, de válságos időben azok lelki erejére nem számíthat. Lelkesedés nélkül pedig nincs sem kitartás, sem győzelem. A jó tisztnek tehát kiváló emberismerőnek, jó bajtársnak kell lennie. Tisztnek azonban nemcsak tiszt a bajtársa, hanem a közlegény is. A régi magyar hadseregben a tiszteket saját kebeléből maga a legénység választotta, ezzel „tisztel”-te meg azt, akit magánál különbnek tartott, akitől tehát parancsot is szívesen elfogadott.

A jelenkori hadviselés nehéz feladatok elé állítja a katonatisztet, ma már a személyes bátorság nem elég kellemé a hadviseléshez. A leendő tisztnek sokat kell tanulnia. A tiszteket nem választhatja a legénység a saját soraiból. Mégis a tisztnek arra kell törekednie, hogy a legénység úgy érezze, mintha közülünk való volna. Ezért

igen nagy súlyt kell helyezni a katonatisztképző intézetekben a népismeretre. A paraszti eredet ne jelentsen hátrányt a katonaiskolákban a felvételnél, mert mégis csak jobban ismeri a legénységet az, aki közülük emelkedett ki.

Szükségesnek látjuk tehát a népismereti tantárgyak bevezetését a katonaiskolákba és mindazon régi jó hagyományok visszaállítását, melyek a magyar lélekből fakadtak, viszont mindennek az eltávolítását, ami idegenszerű, álmagyar, magyarkodó, vagy erőltetett. Kétes esetekben pedig mindig a néphagyomány legyen az irányadó.

25. A jegyzőképzés és a népismeret.

A hivatalos felfogás szerint „az impériumot nem lehet oly egyénekre ruházni, akik ezen beavatkozás kivihetőségével, lélektani lehetőségével és szakszerűségével, tehát a társas emberi lét módozataival tisztában nincsenek“.

Erre azonban a jogi ismeretek — melyek napjainkig egymagukban képesítették a jegyzőt a közigazgatásra — nem elegendők. Feltétlenül ismernie kell a jegyzőnek a közigazgatottat, a népet is. Csak a népélet alapos ismeretével tudja a hatalmat a közjó javára gyakorolni, s tudja a felsőbb hatóságokat helyesen tájékoztatni, hogy célszerűtlen vagy végrehajthatatlan rendeleteket ne adjanak ki.

Mivel pedig a közigazgatás a népért van, nem pedig fordítva, a népismeretet a közigazgatási ismeretek alapjává kell tennünk. Ezért szükségesnek tartanám a népismeretet a jegyzői tanfolyamon vizsgázás kötelezettségével taníttatni. Ilyenirányú részletes javaslatot az Országos Közoktatásügyi Tanács felszólítására már két évvel ezelőtt be is nyújtottam, mivel az akkori belügyminiszter hajlandónak nyilatkozott a népismeret bevezetésére a községi közigazgatási tanfolyamokon, később azonban ott elaludt az ügy. De az akadémiákon, egyetemeken is tanítani kellene a jogászokat a népismeretre.

26. A papképzés és a népismeret.

A lelkészek, akiknek legnagyobb része a nép között éli le az életét, éppúgy nem tanulnak népismeretet, mint a jegyzők.

Szinte felesleges hangsúlyoznom a néplélektani ismeretek nagy jelentőségét. Ahhoz, hogy a pap lelki közösségben éljen a néppel, ismernie kell a nép egész lelkivilágát. Ezt pedig könyvekből nem tanulhatja meg, mert a népi közösségek magatartása vidékenként más és más. A papnak magának kell a nép lelkét megismernie a velük való együttélés közben. A népismeret arra tanítja meg, hogy kell a nép között forognia, mik azok a szempontok, melyek szerint a népet megismerheti. A nép társadalmi bajait sokkal tisztábban látná, ha társadalomrajzot is tanulna. A nép szellemi hagyományai iránti fogékonyságot is be kellene oltani a fiatal lelkészbe. A lelki és szellemi kapcsolat kialakítása a nép és a lelkész között a legfontosabb feladat egyike, ebben a néplélektan, társadalomrajz és néprajz nagy segítségére lenne a lelkésznek. A lelkészképző intézeteknek is — felekezetre való különbség nélkül — javaslom a néprajz, néplélektan, társadalomrajz bevezetését és tanítását legalább is olyan mértékben, mint a jegyzői tanfolyamokon.

Meg kell itt jegyezmem, hogy a külföldön több helyen (pl. Finn-, Észtországban) a lelkészek, tanítók kiváló néprajzi képezésben részesülnek, a néphagyománygyűjtés nagyrészt az ő vállalkozásukra nyugszik. Nálunk is a múlt század második felében oly kiváló egyházi férfiak voltak a nép szellemi hagyományainak gyűjtői, kutatói, mint Ipolyi Arnold, Kandra Kabos, Kriza János, Kalmány Lajos stb. Sajnos, ez a nemzeti irányú és célú gyűjtőtevékenység a lelkészek körében nem engedett mélyebb gyökeret. Erdélyben azonban a református lelkészképző-intézet növendékei, felismervén a néphagyomány nemzetmegtartó erejét, nagy erővel látnak a gyűjtéshez, bár ez iránt az idősebb nemzedék részéről még nem mutatkozik kellő megértés.

27. A tanítóképzés és a népismeret.

A néphagyományok értékelésére és megbecsülésére elsősorban a néptanítókat kell ránevelnünk, mégpedig mindjárt a tanítóképzőben. Tanító-növendékeink nagyrésze már a szülői házból népi hagyományokat hoz magával, de mert azt látja, hogy ennek a tanítóképző nevelési programjában jóformán nincs semmi szerepe, maga sem becsüli semmire. Mikor pedig az életbe kikerül, egy felsőbbrendűnek minősített műveltségideál nevében maga is pusztítójává válik a neofiták fanatizmusával minden népi hagyománynak, „parasztosság“-nak, s maga is igyekszik felismerhetetlenül elvegyülni a középosztályban.

„Ma már a környezetismeret pedagógiai követelmény. Ez azonban nem merülhet ki a ‚szülőföld földrajza‘ fontosságának hangsúlyozásával. A tanítónak ismernie kell azt a népi közösséget, amely a tanítványt formálta s amelynek ismét részesévé lesz a tanítvány, ha az iskolából kikerül.“ Írja Bálint Sándor.*

A tanítót arra kell nevelni, hogy a népi hagyományt legalább is annyira becsülje, mint az iskolakönyv-műveltséget. „Legyen tisztában azzal, hogy az iskolai nevelés csak időleges, maradandónak csak a hagyományos népi tudást tekinthetjük.“ Az iskola nyújtotta tudást évek múlva a legjobb esetben is az írni-olvasni tudásra, a négy számtani alpműveletre, s a hit legelemibb ismeretére zsugorodik össze. Minél jobban be tudja kapcsolni az iskolai műveltséget a nép hagyományos műveltségébe, annál maradandóbb lesz az iskolai műveltség a nép körében.

A néprajzot a tanítóképzőben nemcsak mint külön tantárgyat kívánjuk taníttatni, de az összes tantárgyakban is a népi szemléletnek kell uralkodnia. A helyi hagyomány legyen az az alap, amire az elemi oktatás ráépül.

* Ethnographia, 1937.

28. A középiskola és a népismeret.

A néphagyomány a népi műveltség összessége. Nincs az életnek egyetlen olyan vonatkozása sem, amelyben a hagyomány törvénye, a szokás el ne tudná igazítani a falusi embert. Az iskola és a könyv nyújtotta műveltség a nép körében ehhez képest nagyon szűkkörű és nem pótolhatja a hagyományt, de nem is lehet célja, hogy teljesen pótolja.

A néphagyomány, a népi tudás a magyar nemzeti műveltség tartozéka. A középosztálynak annyira magáéva kell ezt tennie, mint amennyire sajátja a magyar nyelv. Nem elégedhetünk meg tehát azzal, hogy népi elemeket vegyünk át a magasabb műveltségünkbe, hanem a nemzeti műveltség alapjává kell tennünk a néphagyományt. Ezen kell tehát nyugodnia a középosztály nemzeti műveltségének is, mely így alátámasztva az elnemzetietlenítés veszélye nélkül hordozhatja az európai műveltséget is, mert hiszen az európai művelt népek közösségébe is beletartozunk.

A középiskola az az iskolatípus, mely alapot ad az európai műveltség szint elérésére. Ez az iskola azonban ideáig csak a középosztály hagyományait vette tekintetbe s elgondolásunk szerint a jövőben el kell fogadnia alapul a néphagyományt is. Ha ezt megvalósítjuk, áthidaltuk azt a roppant szakadékot, amely a nép és a középosztály között fennáll.

A középiskolában azonban nemcsak önálló tantárgyként óhajtjuk bevinni a népismeretet, hanem valamennyi tantárgy alapjává kívánjuk tenni. Így a vallási órákban a néplélektant, társadalomrajzot, a magyar órákban a népnyelvet, népköltészetet, a történelmi órákban a néphagyományt, a népi művelődést, társadalomrajzot, település- és népiségtörténetet, a földrajz-természetrajzi órákban a település-földrajzot, tárgyi néprajzot, az ének- és zeneórákban a népzeneét, a tornaórákban a népi játékokat, táncot stb. Minden középiskolai tantárgynak a néphagyományból kell kiindulnia és az egész tanmeneten ezen alapelvnek kell végighúzódnia az első osztálytól

egészen az érettségi vizsgáig. Még az európai művelődés csúcspontján sem mondhatunk le arról a kiaknázatlan, nagy nemzeti megújíthatóságot jelentő forrásról, amit a néphagyomány jelent, aminthogy eszünkbe sem jut a magyar nyelvet egy világnyelvvel felcserélni. Egyébként Európa is azt kérdezi tőlünk, hogy mi az, amivel az európai műveltséget a magunkból gazdagítottuk, s nem azt nézi, hogy átvettünk-e mindent, amit az európai művelődés nyújthat. Európa az egyéniséget keresi bennünk és nemzeti elfogultság nélkül mondhatom, hogy azok is vagyunk. Ha nem kötik béklyóba a magyar iskolázást a nem reánk szabott külföldi tanterv-sablonok, hanem magyar szemmel, szívvel, lélekkel és bátorsággal nyúlunk középiskoláink reformjához, ahhoz a nemzeti életöszön parancsára a magyar népi-nemzeti irányban kell haladnunk, különben elvesztünk. Ezzel az iránnyal érzük el az egységes magyar nemzeti művelődést, mely urat, parasztot egyformán összeköt.

A középiskolai tanterv ilyen irányú átdolgozását azonban csak magyarlelkű tanfőfiaktól várhatjuk. Akik ennek híjával vannak, azokban még ha megvan is a jóakarát, bennük elsikkad a lényeg, munkájuk csak „magyarkodás” lesz. Ebben a kérdésben megalkudni nem lehet. Vagy már most alapjává tesszük a középiskolai tantárgyaknak, vagy várjunk vele mindaddig, míg fel nem nő egy olyan magyarlelkű tanárnemzedék, mely a néphagyomány nemzeti jelentőségével tisztában van. Addig pedig a népismeret (néprajz, néplélektan, társadalomrajz) hallgatását tegyük kötelezővé az egyetemeken.

A középiskolával kapcsolatban kell megemlékeznünk a cserkészetről is. A cserkészlet igen jó jellemnevelő intézmény, azonban abban az időben vert gyökeret hazánkban, amikor még nem döbbszünk rá, hogy a világon egyedül vagyunk, s nem számíthatunk senkire, csak önmagunkra. Hittünk az emberiség szolidaritásában és egy európai lélek kialakításának lehetőségében. A cserkészlet bizonyos mértékig nemzetközi intézmény volt, de lassanként mindenütt nemzeti irányt vett fel. Nem kicsinylen le a cserkészmozgalom nagy nevelő értékét, de

kíváncsi vagyok, hogy hazánkban is alkalmazkodják korunk uralkodó eszméjéhez s a magyar népi-nemzeti hagyományokat minden vonalon juttassa érvényre. A cserkészben ne csak minta európai polgárt, de minta magyart is lássunk. Minta magyar pedig akkor lesz, ha nemcsak a középosztály, hanem a magyar nép értékeinek is képviselőjévé válik. Szükségesnek látjuk, hogy a cserkész a néphagyomány értékelésében és ápolásában elől járjon és ne elégedjék meg holmi népi motívumok felvételével. Ne magyarkodják, hanem lelkileg is egyesüljön a néppel, így lesz majd belőle igazi nemzetvezető réteg.

29. Az egyetem és a népismeret.

Az emberiség szaporodik, a megélhetés nehezedik, ennek következtében a létért való küzdelem egyre erősödik. A nemzetek békés együttélése mintha utópiává lenne. Szorongatott helyzetében minden nemzet segítség után néz és mind ráeszmél, hogy legbiztosabban csak önmagára számíthat. A német az egész világon szétszórt fiát számbaveszi és igyekszik bennük a német lelket megtartani.

Minekünk is számba kell vennünk, hogy kik tartoznak közénk, s az élet eljövendő nagy harcaiban kikre számíthatunk. Annak a ténynek felismerése, hogy a nép is beletartozik a nemzet fogalmába, azzal jár, hogy a népet meg kell ismernünk és a nép hagyományos műveltségét is nemzeti műveltségnek kell minősítenünk. A nép megismerésének pedig egyetlen módja az, hogy előítélet vagy kultúrgőg nélkül közeledjünk hozzá; tanuljunk is tőle, ne csak tanítsuk.

Magyar néprajzra hivatalosan csak egyetlen tanintézet képesít Magyarországon, a Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézete, ez is csak öt év óta. Ez az egyetlen tanszék azonban nem elég. Ennek felállítása csak kezdő lépésnek tekinthető, melyet a magyar népismereti tanszékek egész sora kell, hogy kövessen. Meg kell szervezni a tanszékeket a vidéki egyetemeken,

a Műegyetemen, valamint egyéb főiskolákon is. Sőt a népismeret egyes ágaira — mint a magyar társadalomrajz, néplélektan — külön tanszékeket kellene állítanunk.

De ha megszerveztük, gondoskodni kell róla, hogy hallgatósága is legyen. A néprajz ugyanis nem kötelező tantárgy sem a Tanárképző Intézetben, még kevésbbé anyaga a tanárvizsgálatnak. Mikor ezelőtt két évvel ilyen irányú kéréssel fordultam a Tanárképző Intézethez és a Tanárvizsgáló Bizottsághoz, az elutasított.

A magyar népismeret azonban nemcsak a középiskolai tanárok kötelessége, hanem minden magyar emberé. A magyar népismeretnek szoros kapcsolata van minden humánus tantárggyal. Egyelőre azonban beérnénk azzal is, ha akkora szerepet kapna oktatásunkban, — mint mondjuk — a görög nyelv.

A főiskolai ösztöndíjak szétosztásánál is nagyobb szerepet kellene juttatni a népismeretnek. Szomszédaink tanulmányozása nélkül a magyar népismeret egyoldalú és nagyon hiányos. A románokat, szerbeket, horvátokat, vendeket, cseheket, tótokat, kisoroszokat alaposan kellene tanulmányoznunk. E célból szaporítani kellene az ösztöndíjakat. A belföldi kutatási ösztöndíjakat pedig nagyobb mértékben kellene a magyar nép helyszíni kutatására fordítani.

Kíváncos volna, hogy a néprajzi doktori szigorlaton az előírt görög nyelvet helyettesíthesse a tót, magyarorosz, oláh, szerb, vend, vagy akár a finn, török nyelv is. Mert ma az a helyzet, hogy aki görögpótlós volt, annak a görögből póttérettségi vizsgát kell tennie, ha a néprajzból doktori szigorlatot akar tenni, holott ennek hasznát nem veszi, ha magyar néprajzzal kíván foglalkozni, de nagy hiányát érzi, ha nem tud egy nemzetiségi nyelvet.

30. A Táj- és Népkutató Intézet.

Iskoláink inkább oktatnak, mint nevelnek. Akkora tananyaggal kell megküzdenie a gyermeknek, hogy szellemileg szinte megrokkann belé. Hogy holt nyelveket

taníthassunk, csökkentjük a földrajzórákat. Jobban ismerjük az ógörögök életét, mint a magyar parasztét. A humanista nevelés szükségességét hangoztatjuk, miközben a humanistának nevelt európai népek állig fegyverbe öltözve, vérbenforgó szemekkel, fogcsattogtatva állanak egymással szemben, hogy egymást kiirtsák.

Azt azonban hiába tanultuk a görög bölcsektől, hogy az ismeretek kezdete az önmegismerés, ez a tanítás nem vált szervessé bennünk. Mintha idegen világban élnénk, nem látjuk mi van magunk körül. Nem halljuk a közelgő morajt, nem látjuk a tornyosuló fellegeket.

A létért való küzdelemben lassan ráeszmélünk, hogy egyedül vagyunk és „a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely“. Divatos szóval élettér. De megismertük-e már ezt a helyet, amely ha áld, ha ver a sors keze bennünket, rajta kell élnünk vagy hallnunk? Ismerjük-e a népet, mely egyetlen erőtaralékunk?

Gróf Teleki Pál kiváló nevelőnk már régen látja, hogy nevelésünk nagyon egyoldalú, hiányos. Az önmegismerésre nem ad módot. Ezért a múlt évben ezen hiány némi pótlására felállította a T á j - é s N é p k u t a t ó K ö z p o n t o t, melyet később eléggé közismert okokból feloszlattott ugyan, de munkakörét egyelőre tanszékemre bízta. Így a munka bár szűkebb keretek között, de ma is folyik.

A táj- és népkutatók a különböző egyetemek, főiskolák felsőbb évfolyamú ifjúságából kerülnek ki, hogy a tájban és a nép közt kutatva a maga szövevényességében lássák és ismerjék meg a problémákat s az életet, hogy ne ítéljenek könnyelműen, felületesen és egyoldalúan. Különös súlyt helyezünk arra, hogy a népéletet ne romantikus szemlélettel nézzék, hanem azt gyakorlatilag is éljék és a saját tapasztalataik alapján ismerjék meg és értékeljék a nemzetfenntartó társadalmi réteget, a parasztságot.

Ez a munkaközösség — melyben csaknem minden tudományág vagy szakma képviselve van —, nem pótolja a tanszékeket, mert habár tudományos anyagot is gyűjt, nem a tudomány elmélyítése a feladata, hanem a

helyszíni kutatásra, általános és magyar szemléletre való nevelés.

A jövőben pedig arra törekszünk, hogy a táj- és népkutató munkát az ország összes közép- és felsőfokú iskoláira is kiterjesszük, akár az önképzőkör vagy cserkészlet keretén belül, akár azon kívül.

Szükségesnek tartjuk azonban a Táj- és Népkutató Központ vagy Intézet olyan megszervezését, hogy az anyagiak hiánya miatt működése meg ne bénuljon. Esetleg meg lehetne szervezni a Magyarságtudományi Intézet keretén belül is.

31. A Magyarságtudományi Intézet.

Azokat a tudományos intézeteket, amelyek a magyarság kérdéseivel foglalkoznak, **M a g y a r s á g t u d o m á n y i I n t é z e t**-be kellene tömöríteni, hogy tagjai közösen megállapított terv szerint a nemzeti szempontból jelentős, tudományos munkát a sürgősségre és fontosságra való tekintettel egymás közt felosszák és elvégezzék. A Pázmány Péter Tudományegyetem bölcsészeti karán Eckhardt Sándor professzor, ezidei dékán vetette fel az életrevaló eszmét, amit a kar egyhangúlag magáévá tett. Azonban még jobb volna, ha a budapesti egyetemről független tudományos intézetté nőné ki magát, hogy az ország legjobb erői mind helyet foglalhatnak benne s vállvetve dolgozhatnak a magyarság tudományáért. Kíváncsú lenne, ha a fiatalabb erők nagyobb számmal jutnának benne szóhoz, mint az Akadémián. A népismeret pedig ne játszon kisebb szerepet, mint a többi magyarságtudomány.

32. A Néprajzi Múzeum.

Bár a néphagyományok gyűjtésével hazánkban egyesek már a múlt század első felében is foglalkoztak, intézményesen azonban csak a múlt század utolsó évtizede

óta gyűjtjük a hagyományokat. Először a Magyar Néprajzi Társaság alakult meg 1889-ben, majd az ezredéves kiállítás idején a Nemzeti Múzeum egyik osztályaként a Néprajzi Osztály. Egy félévszázad óta ez a két intézmény foglalkozott hivatásosan Magyarország tárgyi és szellemi hagyományainak gyűjtésével és feldolgozásával. Az egyetemi néprajzi tanszék és a vele kapcsolatos Néprajzi Intézet csak a jelen évtizedben alakult meg, s állott a nagy nemzeti feladat szolgálatába.

A Nemzeti Múzeum Néprajzi Osztálya már megalakulásakor sok nehézséggel küzdött. Az ezredéves kiállításból örökölte a kiállítási falu hevenyészve gyűjtött, nagyobbrészt mondvacsinált berendezési anyagát, melyet holt teherként cipel és gondoz azóta is. Bár bekerült Herman Ottó igazán elsőrendű halászati és pásztoréleti gyűjteménye is, de Herman Ottó és a Néprajzi Múzeum régi igazgatói között dülő ellentétek miatt nem került az értékes anyag a Múzeumban feldolgozás alá. Az ifjan elhalt első igazgató után anthropologus került a Múzeum élére, aki a háború kitöréséig rendelkezésére állott igazán jelentős javadalmakat nem használta fel céltudatos és tervszerű gyűjtésekre és kiadványokra. A háború kitörése után a pénz vásárlóereje lejjebb szállott, a szűkség pedig rákényszerítette a népet, hogy régi dolgait is felhasználja s ma már, egy negyedszázad után, kevés a lehetőség a tárgyi gyűjtésre, különösen ha a Néprajzi Múzeum a háborúelőtti javadalmának csak egy töredékével dolgozik. Régi, szakképzett tisztviselőit nagyrészt elvesztette s az újabb, szakképzett ifjú etnográfus nemzedék nagyrészt a Múzeumon kívül rekedt. Nyíltan megmondhatjuk, hogy a Néprajzi Múzeum ez évig inkább hanyatlott, mint fejlődött. Hanyatlásának egyik oka az is, hogy az 1934. évi Nemzeti Múzeumi törvény a Néprajzi Múzeum viszonylagos önállóságát megszüntette s beosztotta a Magyar Történeti Múzeumba s most annak egyik tára. Pedig ha van múzeum, melynek ma a legnagyobb szerepet kell juttatnunk s legjobban kellene el látnunk, az a Néprajzi Múzeum. A gyűjtési lehetőség már csak 1—2 évtized. A rohanó civilizáció minden ha-

gyományt elsöpör s nemsokára nem lesz mit gyűjtenünk. Volt nemzetiségeink kettőzött erővel gyűjtik hagyományaikat, mely nagyrészt rájuk szállt magyar örökség s a mi levetett és meg nem becsült hagyományunk az ő kultúrateremtő képességüket fogja bizonyítani, mert — hiszen talán mondanom sem kell — egyik sem ismeri be a magyar műveltséghatást, hacsak a kezeink között levő bizonyítékokkal reá nem kényszeríthetjük. A Néprajzi Múzeumnak a Magyar Történeti Múzeumba való beolvasztásával egyidejűleg a régi szakemberek megváltak a Néprajzi Múzeumtól s a megüresedett állásokat más tárakban töltötték be, így a Néprajzi Tár tisztviselői kara nagyon megfogyatkozott.

Külföldön több helyen törvény kötelezi a néprajzi múzeumok tisztviselőit arra, hogy évente 2—3 hónapig künn a nép között élve gyűjtsenek. Nálunk ilyen kötelezettség nincs. Sőt idáig alkalom is alig adódott arra, hogy a tisztviselő a helyszínen maga gyűjtsön. A Múzeum évtizedeken át többnyire kereskedőktől vásárolt. Az ilyen módon gyűlt, vagy kétesértékű ajándékokból gyarapodott tárgy részint drága, részint az eredete is megbízhatatlan. Mivel a nagyközönség műkedvelő gyűjtői — mondhatnám kizárólag — a népművészeti értékű tárgyakat gyűjtik, a kereskedők is elsősorban ezek számára gyűjtenek, mert a magángyűjtők pénzesebbek, mint a Néprajzi Múzeum. Rendesen azt vitték a kereskedők a Múzeumba csaknem mostanáig, ami olcsóbb portéka, vagy ami a gyűjtők közt nem kelendő. A nagyközönség a néprajzi múzeumainkban túltengő népművészeti tárgyakat látva, hajlandó a néprajzot a népművészettel összetéveszteni, pedig a népművészet a néprajznak csak egy része.

Az 1934. évi múzeumi törvény azzal indokolta a Néprajzi Múzeumnak a Magyar Történeti Múzeumba való beolvasztását, hogy a néprajz művelődéstörténeti irányú tudomány és a Magyar Történeti Múzeumban van a helye.

A Néprajzi Múzeumnak azonban tekintélyes külföldi és tengerentúli gyűjteménye van, mely a Magyar Történeti Múzeum keretébe nem illik bele. Másrészt a néprajzi tudomány újabban nemcsak művelődéstörténet-

tel, hanem a földrajzzal, társadalomtudománnyal és a lélektannal, embertannal is kapcsolatot tart, tehát a történelmi elv sem kizárólagosan döntő a néprajz hovátartozását illetőleg. A Néprajzi Múzeumnak minél előbb vissza kellene adni az önállóságát és a Magyar Történeti Múzeummal egyenlőrangú múzeummá kellene szervezni, mert ma olyan mostoha a helyzete, mint azé a társadalmi rétegé, amelynek hagyományait és jellegeit volna hivatva képviselni.

A Néprajzi Múzeum szinte napjainkig abban az irányban haladt, amit első igazgatója, az ifjan elhalt Jankó János kijelölt. Ez az irány azonban már teljesen elavult. Hogy egyebet ne mondjak, a szellemi néprajzi gyűjtést a legújabb időkig a Múzeum nem tartotta feladatának, ebből mindössze a zenefolklort vállalta, de ezt is külső emberek kezdeményezésére és segítségével. Gyűjtési vagy munkaterve ma sincs. A magyar nemzeti megújulás nagy munkájában jóformán semmi jelentőséggel nem bír. Pár év óta még a kutatók is elmaradoztak a Múzeumból. Szakkérdésben a közönség más intézményekhez fordul, sokszor olyanokhoz, ahol bürokratizmus nélkül azonnal feleletet kap ugyan, de ezek a feleletek a felületességében inkább megerősítik a közönséget, ahelyett, hogy helyes irányba terelnék.

Az utóbbi 40 év alatt vidéki városainkban is számos múzeum létesült. Ezek csaknem mindegyikének néprajzi gyűjteménye is van. A városok és vármegyék által fenntartott múzeumot rendszeren egy-egy helybeli műkedvelő gyűjtő alapozta meg, rendszeren később is ez vezette.

Az első vezetők elhúnytával felmerült a vezetők pótlásának kérdése s az 1934. évi törvény úgy intézkedett, hogy múzeumokat csak okleveles és múzeumkezelésben is képzett tisztviselő vezethet. Sajnos, a törvény megengedi, hogy bármiféle doktori oklevéllel lehet valaki múzeumi tisztviselő, ha a Nemzeti Múzeum megfelelő tárában egyévi gyakorlati munkát végzett. A törvény értelmében tehát jogi vagy államtudományi doktor is lehet etnográfus, ha egy évet töltött a Néprajzi Múzeumban. Ennyi idő alatt természetesen nem lehet a néprajzi

tudományt elsajátítani, legfeljebb némi kevés múzeumi gyakorlatra tehet szert az illető. Erről azonban a jelöltnek szakemberekből álló bizottság előtt nem kell vizsgáznia. Ha pedig régészeti gyűjteményt is kell kezelnie, az évet a Magyar Történelmi Múzeum megfelelő táraiban megosztva kell eltöltenie. Így nem csodálkozhatunk rajta, hogy vidéki múzeumaink egyik-másikában még nagyon kezdetleges állapotok vannak.

A múzeumi törvényt úgy kellene módosítani, hogy a múzeumőrök az Egyetemek bölcsészeti karán a Tanárképző Intézethez hasonló Múzeumi Tisztképző Intézetben szakprofesszorok által képeztessenek ki szakemberekké, s ezzel egyidejűleg a Néprajzi Múzeumban gyakorlati kiképzést is nyernének s felkészültségüket vizsgákkal igazolnák.

Szükséges volna, hogy a vidéki múzeumok néprajzi anyagát a budapesti Néprajzi Múzeum lefényképezné, hogy Budapesten is bárki által tanulmányozhatóvá lenne.

Nagy baj az is, hogy nálunk a vidéki néprajzi múzeumok semmiféle tudományos kapcsolatban nincsenek sem egymással, sem a budapesti Néprajzi Múzeummal, így egy országos munkaprogramról szó sem lehet. Finnországban pl. az összes múzeumok tisztviselői évente más-más vidéki város múzeumában kongresszust tartanak, ahol az évi programot megbeszélik, szakelőadásokat tartanak s a kongresszus többnapos tanulmányúttal végződik a környék megismerésére. Nálunk előre megállapított országos munkaprogramm magában a Néprajzi Múzeumban sincs. Ezért még Csonka-Magyarországnak is vannak megyéi, ahonnan jóformán semmi tárgyat nem tud felmutatni a Néprajzi Múzeum.

Csalódik a közönség, ha azt hiszi, hogy a Néprajzi Múzeumban mindent megtalál, ha egy terület néprajzi monográfiáját meg akarja írni. Csak bizonyos tárgyakat talál, melyek legfeljebb egy néprajzi munka ábrákkal való ellátására használhatók fel. Azonban, ha valaki a tárgyaknak az élettél való kapcsolatára keres adatokat, vajmi keveset talál, mert a tárgyak kilencetized része nem a szakemberek helyszíni gyűjtése, hanem kereskedőktől

való vétel, akik természetesen szakszerű magyarázatokat nem tudtak a tárgyakhoz fűzni. Legnagyobb baj pedig az, hogy nálunk a múzeumok idáig csak tárgyakat gyűjtöttek, az életet nem tanulmányozták s a szellemi néprajzi gyűjtést pedig teljesen elhanyagolták. Pedig a tárgy inkább fennmaradt a népnél, a parasztház múzeumaiban: a padláson, kamrában, színbén, tanyán, pincében stb., míg a szellemi néphagyomány — ha nincs, aki átvegye vagy lejegyezze — az öregekkel együtt sírba száll.

Az eddig összegyűjtött anyag inkább az élet rendkívüli megnyilvánulásait mutatja, a népművészetet vagy az ünnepek szokásait. A hétköznapi, nehéz, primitív élet többnyire kívül reked a néprajzi kutatások régen meghúzott körén, vagyis a kutatás iránya és módja is már „muzeális“ a szó szoros értelmében.

A Magyar Történeti Múzeum alá rendelt Néprajzi Múzeum ez év elején két új fiatal szakembert kapott, akik, ha elegendő anyagi erő áll rendelkezésükre, a Néprajzi Múzeumot kizökkentik tespedtségéből, de a vidéki múzeumokra is sort kellene keríteni.

33. A szabadtéri múzeum.

Néprajzi Múzeumaink néphagyománygyűjtése felette egyoldalú. Csak kiállításra alkalmas, főként népművészeti értékű tárgyakat gyűjtenek. Inkább esztétikai, nem pedig művelődéstörténeti, oktatócélokat szolgálnak. A kezdetleges művelődés egyszerű tárgyait nem igen gyűjtik. Azokra a tárgyakra sem terjed ki gyűjtőtevékenységük, melyek nagyságuknál fogva nem helyezhetők el a Múzeum termeiben, ilyenek pl. a szekerek, nagy borsajtók, székelykapuk, hajók, különféle malmok, fatorony stb.

Ezeket a nagyméretű tárgyakat ugyan fényképeken is be lehet gyűjteni, de a fénykép csak a tárgy felületéről ad némi képet, a belső szerkezetük örökre elvész. Így a fénykép a tárgyat semmiképen nem pótolja.

A nagy tárgyak bemutatására a szabadtéri múzeumok a legalkalmasabbak, hol a tárgyak valami

tágasabb területen, a szabadban, eredeti céljuknak megfelelően vannak felállítva. Az első stockholmi ilyen múzeumról „Skanzen“-nek nevezzük a hasonló szabadtéri múzeumokat. Ma már nemcsak Stockholmban, hanem Finn-, Észt-, Lett-, Dánországban is épültek hasonló múzeumok, sőt az oláhok Kolozsváron szintén létesítenek egy ilyenféle múzeumot.

Nagyon időszerűnek látom egy magyar szabadtéri néprajzi múzeum létesítését, mégpedig a mostani Néprajzi Múzeum szomszédságában, a Népligetben. A Népliget ma csaknem teljesen „nép“-telen, de a szabadtéri múzeummal Budapest közönségét ide lehetne szoktatni. A terület akkora nagy, hogy száz épület vagy nagy tárgy elhelyezése nem veszélyezteti a „liget“ jellegét. Egyébként a svéd Skanzenben sincs száznál több tárgy. Az a panasz, hogy a Néprajzi Múzeum a központtól messze van, mindjárt elesik a szabadtéri múzeum felállításával, mert a nagy teret igénylő szabadtéri múzeumot a város szívében nem lehet megépíteni, azt pedig talán indokolnom sem kell, mennyire szükséges, hogy a Néprajzi Múzeum a Skanzen mellett legyen, s annak felügyelete alatt álljon.

A szabadtéri múzeum megvalósítása nem igényel túlnagy költséget. Egy-egy objektum megszerzése, lebontása és újból felépítése 1000—2000 pengőnél alig kerül többbe, sőt kisebb vagy egyszerűbb tárgyak, mint a cserény, karám, szárnyék, útszéli fakereszt, kopjafás-, keresztetemető, putri, gémeskút stb. annyiba sem. Ha a nagyobb tárgyakból, mint a szélmalom, szárazmalom, vizimalom, hajómalom, ház, csűr, pince, fatemplom, fatorony, csárda stb. évente csak öt darabot, a kicsinyekből is ugyanannyit állítanánk fel, tíz év alatt elérnénk a svéd Skanzen mai mértékét.

Hangsúlyozom, hogy a szabadtéri múzeum első- és utolsó sorban is múzeum, melynek létrehozása, berendezése és kezelése múzeumi szakemberek feladata. Emellett másodszorban idegenforgalmi látványosság is lehet. Az anyag kiválogatása tehát egyedül néprajzi szakemberek feladata, úgyszintén a lebontás és felállítás ellenőrzése is. A munkát azokkal a falusi emberekkel kell végeztetni,

akik járatosak benne. Az építészmérnök legfeljebb műszaki kérdésekben adhat tanácsokat. Azért tartom szükségesnek ezt hangsúlyozni, mert építések etnográfus szakemberek kikapcsolásával építettek már eddig is vidéken, sőt Budapesten is idegenforgalmi népházakat, amelyek paródiái a népi háznak. Az ellen meg már eleve tiltakozunk, hogy „felfokozott“ parasztházakat építsenek, amelyeket „nem kell szégyelnünk“ az idegenek előtt. Az idegent nem lehet becsapnunk, mert ha vidékre megy, úgylát fogja a szegénységünket és elmaradottságunkat. Meg kell említenem, hogy ilyen törekvést még az oláhok sem visznek be a kolozsvári szabadtéri múzeumba, mert ott is, mint más országban, múzeumi szakemberek kezében van a dolog.

A szabadtéri múzeumot, amelyet gróf Teleki Pál még kultuszminister korában tervbe vett, néprajzi szakemberek elgondolása alapján meg kell valósítanunk, hiszen a fokozatos felállítás nem igényel egyszerre túl nagy összeget. Ezen összeg előteremtésében pedig úgy a fővárosnak, mint az idegenforgalmi intézményeknek részt kell venniük, mert tudományos értéke mellett páratlan idegenforgalmi jelentősége is lenne a magyar szabadtéri múzeumnak. A szabadtéri múzeum pedig csatoltassék a Néprajzi Múzeumhoz és helyeztessék néprajzos szakemberek felügyelete alá, nehogy a hozzá nem értés vagy az üzleti mohóság helyrehozhatatlan károkat okozzon benne.

34. Néprajzi műemlékek.

Másik, nem kevésbé fontos, és a szabadtéri múzeummal szorosan összefüggő feladat a néprajzi műemlékek törzskönyvezése. Ma még azt sem tudjuk, hogy miféle népi műemlékeink vannak.

Szükségesnek látnám a vidéki múzeumok Főfelügyelőségének bevonásával az ország összes néprajzi műemlékét összeírni és törzskönyvezni. Ez nem jelentené azt, hogy a Műemlékek Országos Bizottsága köteles volna

fenntartani azokat, csak arra ügyelne, hogy engedélye nélkül le ne bontsák. Ha a lebontást a tulajdonosok bejelentnék, akkor vagy megvenné a Szabadtéri Múzeum, vagy lefényképezés után kiadná a lebontási engedélyt. Ha a vidéki múzeumok mellett már létesültek szabadtéri múzeumok (mint pl. Veszprémben, Balassagyarmaton), akkor ott is el lehetne helyezni a gyűjtési területéről származó épületet vagy tárgyat. Felesleges hangsúlyoznom, hogy milyen nagy érték pl. az Alföldön egy szárazmalom, ahol a törökvilág a föld színéről minden építészeti emléket eltörölt. A szélmalom — melyet a legjobb költőink mint az Alföld jellegzetességét sokszor megénekeltek — a legnagyobb mértékben hozzátartozik az Alföld tájképi szépségéhez. Ha a vadmadaraknak a Kis-Balatonon és egyebütt menedékhelyet hagyunk (amit én is helyeslek), akkor a népi emlékeknek is menedékhelyet kell csinálnunk, mert a vadmadár, a vizi flóra és más természeti szépség vagy ritkaság nem állhat közelebb hozzánk, mint a magyar nép pusztulásnak indult művészi, vagy tudományos értékű hagyománya.

35. A szellemi néprajzi gyűjtés.

Tárgyi néprajzi néphagyományunk gyűjtése, az említett egyoldalúságtól eltekintve, szépen halad. Annál szomorúbb helyzetben van a szellemi néprajzi gyűjtés, mely voltaképen hamarabb kezdődött, mint a tárgyi gyűjtés.

Mivel nálunk a néprajznak a háború utáni évekig nem volt tanszéke, nem igen volt rendszeresen képzett etnográfus sem. A tárgyi etnográfusok rajz-, földrajz-tanárokból, a szellemi néprajz gyűjtői irodalomtanárokból maguktól képződtek. Ennélfogva a tárgyi etnográfus az ornamentika, népművészet, — a folklorista a népköltészet felé fordult. A néprajz nagy területe e két irány között paragon maradt. Eltekintve Bartók és Kodály ma is tartó népzenei gyűjtésétől, népünk szellemi hagyatékát csak egy-két magános szakember gyűjti, közgyűjtemény alig törődik vele.

E hiányt már évtizedekkel előbb megkísérelték pótolni, de a világháború miatt a „Folklore Fellows“ nemzetközi néphagyománygyűjtő társaság gyűjtése abba maradt.

Azt hiszem, hogy a Néprajzi Múzeumban és az Egyetemi Néprajzi Intézetben levő kéziratok folklóre-gyűjtés együttvéve sem tesz ki többet 1000 oldalnál. Ezekkel szemben az észtek folklóre-gyűjtése a félmillió oldalt meghaladja, a finneké meg kétmillió oldalnál is több. A román akadémia is sok kötet folklóre-gyűjtést adott ki.

E téren tehát nagyon nagy mulasztást követtünk el, amit ha hamarosan nem pótolunk, sohasem lesz módunk pótolni. A háború utáni falusi nemzedék ugyanis az újság-könyvműveltség tiszteletében nőtt fel, atyái szellemi hagyatékát nem veszi át s az öregek elhúnytával végeszakad nép ősi szellemi hagyományainak, vagy legalább is csak törmelékei maradnak, aminek a jövő tudománya és a népi-nemzeti kultúra kiépítése már nem sok hasznát veszi.

Ezért a szellemi néprajzi gyűjtés megindítását a leg-sürgősebb nemzeti feladatok egyikének tartom. Ebben a munkában nagy segítségünkre lehetnének a vidéki lelkészek, tanárok, tanítók, de maga a tanulóifjúság is, ha megfelelő előkészítő kiképzést kapnának.

36. A „Gyöngyös Bokréta“.

Itt kell megemlékeznem a szellemi Skanzenről, a *Gyöngyös Bokrétáról*, melynek megvalósítását nyolc évvel ezelőtt én javasoltam Paulini Bélának, aki ebben az időben azzal kísérletezett, hogy csákvári parasztokat tanított be népszínműjátszásra, hogy azokat pesti színpadon felléptesse. Én ajánlottam, hogy a néppel elsősorban saját hagyományait kell előadatni. A Néprajzi Múzeum tisztviselői adták Paulini kezébe az első programot s vidéki munkatársaik, ismerőseik nevét, akiknek segítségével ezt a célt megvalósíthatta. Így minden jogunk megvan reá, hogy kritikát gyakoroljunk felette.

Megjegyezzük, hogy Stockholmban is bemutatnak néphagyományokat a Skanzen keretében. Ausztriában is vannak népi játékok, előadások, azonban mindenütt az etnográfus szakemberek ellenőrzése alatt.

Nálunk az etnográfus-szakemberek részvétele nélkül megalakult „Bokréta Szövetség“ utólag együttműködésre lépett a Magyar Néprajzi Társasággal, hogy ezáltal megszerezze a háttvéd-et. A Néprajzi Társaság kijelölt tagjai abban a hitben vállalkoztak az együttműködésre, hogy ezzel többet használnak a szép ügynek, mint a folytonos kritizálással. Sajnos, nem voltunk ott az egyes „Bokréták“ megszületésénél a faluban, s néprajzilag képzetlen tanító gyakran saját fantáziája szerint egészítette ki vagy tette „látványossá“ a romjaiban levő hagyományt. Paulini Béla természetesen nem az etnográfus-szakember, hanem a művész szemével nézte a mutatványt, s ha az a színpadi célnak egyébként művészi szempontból megfelelt, műsorába iktatta. Mi az ellenőrzést csak a szentistvánnapi ünnepek bemutató próbáin gyakorolhattuk, amikor már lényeges változtatást az egyes számokon nem lehetett eszközölnünk, mert aznap este már a nagyközönség előtt is játszották.

A tudomány érdeke nevében felügyelet alá kellene venni a Gyöngyös Bokrétát és szakemberekkel kellene ellenőriztetni már a vidéki helyszínen, hogy hagyományköltés, vagy hamisítás ne történjék. E végből szakembereket kellene kiküldeni valamennyi eddigi Bokréta falujába, hogy azok a bemutatott hagyomány hitelességét megállapítsák, s ami egyéni költés vagy változtatás, azt törölni kellene. Ezt annyival is inkább meg kell tennünk, mert az idő a költött hagyományokat hitelessé avatja s egy emberöltő múlva az ifjabb nemzedék a költött hagyományokban tiszteletreméltó atyai örökséget lát, s a jövő etnográfus-nemzedék e költött hagyományokat mint ősi örökséget fogja összegyűjteni, majd pedig tudományos elméleteknek lesz alapja a költött hagyomány.

Lényeges javulást hozna az is, ha a Bokrétákat be-tanító egyének — többnyire tanítók — tanfolyamot hallgatnának a hagyományok gyűjtéséről, megbecsüléséről és

értékeléséről, a jövőre nézve pedig, ha a tanítókat már a képzőkben néprajzra tanítanák.

Egyébként ha a szabadtéri múzeum megépülne, a Gyöngyös Bokrétát, az élő néphagyományt is annak keretében kellene bemutatni, mint az a svédeknél is történik. A hagyomány hitelességét természetesen az etnográfus-szakemberek biztosítanák.

Itt kell megjegyeznem, hogy úgy a Néprajzi Múzeum, mint a Néprajzi Társaság, úgy Pesten, mint vidéken már a háború előtt is rendezett folklor-gyűjtésekkel kapcsolatos néphagyománybemutató előadásokat. Ezek azonban nem voltak idegenforgalmi látványosságok, sem pedig hasznothozó mutatványok. A Gyöngyös Bokréta azonban a mai — bár lelkes —, de hozzá nem értő vezetés mellett előbb-utóbb olyan gyökereszakadt hazug látványossággá, népies magyarkodássá süllyed, mint amilyenek a szüreti mulatságok.

37. Az Akadémia.

A néprajz, egészen a háború utáni évekig, nem volt befogadott tudomány az Akadémián. Az Akadémia Néptudományi Bizottságát a külföld népművészeti érdeklődése szólította életre s első kiadványa is két népművészeti füzet volt, mellyel az elmaradt berni nemzetközi népművészeti kongresszuson kívántunk megjelenni. Ma úgy áll a helyzet, hogy van ugyan az Akadémiának Néptudományi Bizottsága, de ez pénz nélkül tehetetlenségre van kárhoztatva.

Más országokban a néprajzi gyűjtés — különösen a szellemi néprajzi — az Akadémiák feladata. Nem beszéllek a finnekről, észtekről, akiknél a néphagyomány igazán a nemzeti művelődés alapja, — csak az oláhokat említtem meg. Az oláh Akadémia eddig több, mint ötven kötet néphagyományt (tárgyi és szellemi néprajz) adott ki. A lengyelek és jugoszlávok is serényen dolgoznak.

Az Akadémia legsürgősebb feladatának látom a néphagyománygyűjtés azonnali megindítását és az anyag közlését. A szellemi néphagyomány rohamos léptekkel

halad a végpusztulás felé. Az új nemzedék ősei örökét nem veszi át s ha az öregek elhalnak, elhal velük a hagyomány is. Csak romokat találunk még itt-ott a jövőben. Akkor aztán hiába jön az Akadémia elkésett segítsége, nem lesz mit menteni!

Itt kell szólanunk róla, hogy a népnyelv terén is nagy mulasztásai vannak az Akadémiának. Így pl. a magyar nyelv szókincsének fele, a magyar helynévanyag még máig sincs összegyűjtve. Minden szakember nagyon jól tudja, milyen értékesek a helynevek a tudomány szempontjából. Ezek a magyar birtoklás bizonyítékai. Mohó szomszédaink serényen gyűjtik a megszállott vagy megszállni óhajtott területek helynévanyagát és azt jól ki is használják a magyar történeti jog gyengítésére. A helynévgyűjtés úgy Csonka-Magyarországon, mint a megszállott területeken azonnal megindítandó volna.

38. A Magyar Néprajzi Társaság.

A Néprajzi Múzeum külföldi példára először nálunk is az idegen, főként tengerentúli népek tárgyainak gyűjtésére szorítkozott s csak Huszka József és Herman Ottó fellépése térítette nemzeti irányba. A mult század utolsó évtizedében ezen irány ápolására megalakult a Magyar Néprajzi Társaság, melynek 50 esztendő fennállását az idén ünnepeljük.

A trianoni megесonkítás Társaságunk tagjainak jelentékeny részét elszakította tőlünk, másrészt meg az elszegényedett középosztályból toborzott tagok közül igen sokan kiléptek a Társaságból, mely a kettős vérveszteség miatt nagyon elgyengült. Nem tagadható, hogy újabban a középosztály nagyobb érdeklődést tanúsít a néphagyomány iránt, azonban megfelelő nevelés hiányában köreiben valami hazug néprajzi romantika él s mivel a Néprajzi Társaság — mint tudós testület — ezt nem táplálja, sőt sokszor ellene nyilatkozik, a nagyközönség nem támogatja a Magyar Néprajzi Társaságot. De Magyarországon nemcsak a Néprajzi Társaság, hanem a Néprajzi

Múzeum, sőt az Egyetemi Néprajzi Intézet sem irányító központ. Az irányítók zöme a fenti testületeken kívül levő dilettánsok tömege, akikkel szemben a fenti intézmények csak a kritika jogát gyakorolhatják, ami pedig egyre fokozza népszerűtlenségüket. Mindez másképp lehetne, ha a néprajzot, népismeretet az iskolákban is tanítanák.

Az is sokat segítene az anyagi nehézséggel is küzdő Néprajzi Társaságon, ha az iskolák, vagy fenntartó testületeik előfizetnének az Ethnographiára, vagy a tanítók, tanárok belépnének a Magyar Néprajzi Társaságba. Így nemcsak néprajzi szellemi táplálékot kapnának, hanem bekapcsolódhatnának a néphagyománygyűjtésbe is, mely szerintünk minden magyar embernek kötelessége volna.

A magyarkodás.

Azok a honfitársaink, akik nem a magyarságból származnak, a magyarsághoz való tartozásukat igen gyakran külsőségekkel szokták hangsúlyozni. A magyar lelket azonban nem lehet olyan könnyen felvenni, mint a magyar nevet, nyelvet, vallást, hazafiságot, ruhát, szokást stb.

De ez sem baj, mert idővel a magyar lelkeség is kialakul, különösen ha az illető minden fonalat eltép, ami az elhagyott népiségéhez köti őt. Sajnos, azonban sokan vissza-visszatekingetnek, a magyarságnak pedig csak a külső máza látszik rajtuk. Ebben azonban nemcsak ők a hibásak, hanem a liberális szellemű törzsökös magyarság is, aki azonnal keblére ölelte a *hazafit*, ha az magyarul megtanult, nevét megmagyarosította, vagy kikeresztelkedett, ha türelmetlenkedett a nemzetiségeinkkel szemben, ha irredenta jelszavakat hangoztatott, ha turánista volt, ha hazafias szónoklatokat tartott, nemzetiszínű jelvényeket hordott, ha a magyarság külső ismérveivel rendelkezett, szóval „magyarkodott“.

Soknak a magyarságát akkor is elhittük, ha ennyit sem tett meg. Mindez azonban a magyarságnak nem

lényege. A magyar paraszt nem szereti a jelszavakat. A középosztályban divatos, új jelszavak vérét nem hozzák pezsgésbe, mert ő külsőségek nélkül is magyar és nem biztatásra, hanem közös magyar lelki kényszerből cselekszik magyarul.

Nagyobb baj az, hogy a lélekben még nem magyarok a törzsökös magyarságot is kezdik asszimilálni s a magyar lelkűséget a magyarkodás kezdi felváltani minden vonalon. Ha a törzsökös magyarság nem akar hozzájuk hasonulni, akkor a csak külsőleg megmagyarosodottak lelkét is meg kell nyernünk. A magunk magyar lelkére pedig vigyáznunk kell, nehogy kilopják belőlünk.

Ki a magyar?

Maga az embertan tudománya is azt bizonyítja, hogy többféle magyar típus van. Már a honfoglalók is kevert fajtájúak voltak. Nincs olyan törzsökös magyar, aki igazolni tudná, hogy ezer esztendőre visszamenőleg minden őse magyar fajtájú. Leszármazási alapon tehát nem bizonyítható senkinek a magyarsága. Még kevésbé bizonyítható a névvel, mert hisz' a gyermek egyformán hasonlíthat az egyik vagy másik idegen származású vagy nevű szülőre, vagy akár ezek felmenőire is. A „Pater est incertus“ elve pedig minden népre vonatkozik. Embertani, genealógiai vagy névelemzési alapon tehát senkinek sem lehet eldönteni a magyarságát. A m a g y a r s á g n e m a t e s t, n e m a v é r, h a n e m a l é l e k k é r d é s e. Azért, hogy valaki törzsökös magyarnak vallja magát, de csak magyarkodik, nem magyarabb, mint a lélekben is teljesen magyarra vált idegen eredetű magyar. A forradalom, a kommunizmus megmutatta, hogy a törzsökösnek tartott magyarok közt is kerültek nemzetietlen, magyartalan magatartást tanúsító egyének, ahogy ma is vannak idegen eszmékért lelkesedő törzsökös magyarok, akiket már nem a magyar lélek kormányoz.

Az idegen eredetű testben lakó lelket azonban a közösség lelke alakítja. Ha a közösségi lélek elég erős és

magyar, hosszabb-rövidebb idő alatt magyarrá gyúrja a közénk került idegent is. Ezt a lelki folyamatot azonban siettetni nem lehet. Az új magyar elsősorban természetesen a külsőségeket veszi át és rendesen ő állapítja meg magáról, hogy jó magyar, nem pedig a magyarlelkű közösség, aki a megállapításra egyedül hivatott. Hosszabb, több nemzedékre terjedő együttélés alatt — ha zavaró külső hatás nem jelentkezik — lassanként lelkileg is hozzánk simul, hogy végül elszakíthatatlanul magyarlelkűvé váljék. Ennek bizonyítékát pedig azzal adja, hogy minden visszavonulásra alkalmas hidat önként feléget maga mögött s akkor is vállalja a magyar sorsközösséget, ha az szenvedéssel jár, mert a közös magyar szenvedés zúgolódás nélkül való elviselése és a menekülni nemakárás az igazi próbája a teljes beolvadásnak.

Ha a félig megmagyarosodottak közül most sokan elpártolnak tőlünk, azon ne csodálkozzunk, hiszen alig törekedtünk a lelkük megnyerésére; beértük mindig a külsőségekkel, a magyarkodással.

Sőt mi magyarok a magunk lelkét sem vizsgáltuk meg, hogy az magyar-e még, vagy már az is idegen? A magyarság lényegét jelentő néplélekkel s az ebből fakadó néphagyományokkal pedig ki törődött? Gondolkozás nélkül szállunk a nyugateurópai kultúra vakító világa, fénye felé, hogy abban elégtve betöltsük a művelt népek mindenkori sorsát.

* * *

Az utóbbi idők világtörténelmi eseményei arra intenek bennünket, hogy nemzeti erőinket, egységünket fokozzuk. A mai magyar középosztály már nem azonos a történelmi középosztállyal, s ma már nem az az erő, amely megbonthatatlan egységben tudná tartani a magyar társadalmat. A magyar társadalom utolsó, de legnagyobb erőtartaléka a magyar nép s a magyar néphagyományok felvételével, sőt az abba való beleélésével a középosztálynak meg kell újulnia, meg kell erősödnie, sőt lelkileg is néppé kell lennie, ha magyar akar maradni. 1848-ban a

nemesi kiváltságokról a nemesség lemondott s a jobbágy-
ságot felszabadította. Most pedig a lélekben való egyesü-
lést kell kimondania, ami azáltal érhető el, ha a nemzeti
művelődés alapjává a néphagyományt tesszük. Az ifjúság
ösztönösen megérezte már a magyar nemzetmentés egyet-
len módját, a nép felé való igazodást, most már végre
a középosztálynak s az iskoláknak is meg kell ezt érezniök.
Ha Magyarországon magyar életet akarunk élni, ebben
az irányban kell haladnunk!

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOM.

	Oldal
Előszó	3
1. A néphagyomány és a nemzeti művelődés	5
2. A magyar nyelv	11
3. A magyar Nyelvtudományi Intézet	14
4. A népi és népies irodalom. A magyar írás	15
5. A népszokás	20
6. A népművészet	23
7. A népzene	25
8. A népi dráma	28
9. A népi játék	29
10. A népi tánc	30
11. A díszítőművészet (tárgyi népművészet)	33
12. A népviselet	40
13. A magyaros építkezés	42
14. A magyar konyha	44
15. A népi tudás	45
16. A magyar népi állattartás	47
17. A magyar népi földművelés	50
18. A magyar háziipar	55
19. A magyar kisipar	55
20. A néphagyomány őrzése a megszállt területeken	57
21. Nemzetiségeink és a magyar néphagyomány	58
22. A főváros és a néphagyomány	59
23. Országos Néphagyományi Tanács	60
24. A katonatisztképzés és a népismeret	62
25. A jegyzőképzés és a népismeret	63
26. A papképzés és a népismeret	64
27. A tanítóképzés és a népismeret	65
28. A középiskola és a népismeret	66

	Oldal
29. Az Egyetem és a népismeret	68
30. A Táj- és Népkutató-Intézet	69
31. A Magyarságtudományi Intézet	71
32. A Néprajzi Múzeum	71
33. A szabadtéri múzeum	76
34. A néprajzi műemlékek	78
35. A szellemi néprajzi gyűjtés	79
36. A Gyöngyös Bokréta	80
37. Az Akadémia	82
38. A Magyar Néprajzi Társaság	83
39. A magyarkodás	84
40. Ki a magyar?	85

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ETHNOGRAPHIA — NÉPÉLET

a Magyar Néprajzi Társaság hivatalos folyóirata.

Szerkeszti: *Györffy István* egyetemi ny. r. tanár. (Egyetemi Néprajzi Intézet Budapest, VIII., Múzeum-körút 6.) Megjelenik évente négyszer, mintegy 320 oldalnyi terjedelemben.

A NÉPRAJZI MÚZEUM ÉRTEŚÍTŐJE

a Magyar Történeti Múzeum Néprajzi Tárának hivatalos folyóirata.

Szerkeszti: *Bartucz Lajos* megbízott igazgató. (Néprajzi Múzeum, Budapest, X., Könyves Kálmán-körút 40.) Megjelenik évente négyszer, mintegy 240—320 oldalnyi terjedelemben.

Úgy az Ethnographiát, mint a Néprajzi Múzeum Értesítőjét a Magyar Néprajzi Társaság tagjai a tagsági díj fejében kapják.

A tagsági díj egy évre 8.— P.

Tagul a társaság titkári hivatalában (Budapest, X., Könyves Kálmán-körút 40. Néprajzi Múzeum) akár levelezőlapon is lehet jelentkezni.

AZ EGYETEMI NÉPRAJZI INTÉZET KIADVÁNYAI:

Néprajzi Füzetek.

Szerkeszti: Györffy István.

1. *Dr. Balogh Ilona*: Magyar fatornyok .. 6— P
2. *Ferencz Kornélia*: A tűzött csipke.
3. *Dr. Lükő Gábor*: A moldvai csángók.
I. A csángók kapcsolata az erdélyi
magyarsággal 6— P
4. *Tálas István*: A kiskúnsági pásztorkodás
5. *Ujváriné, Kerékgyártó Adrienne*: A ma-
gyar női haj és fejviselet 4— P
6. *Tálas István*: A Kiskúnság népi állat-
tartása 8— P
7. *Dr. Dános Erzsébet*: A magyar nép-
ballada 6— P
8. *Herkely Károly*: A mezőkövesdi matyó
nép élete 6— P

Magyar Népművészeti Füzetek.

2. *Ferencz Kornélia*: A tűzött csipke 4— P

Egyéb, az Egyetemi Néprajzi Intézetben kapható kiadványok:

- Györffy István*: Magyar Népi Hímzések.
I. A cifraszűr. 88 színes műmellék-
lettel 25— P
- A hajdúk eredete 1— P
- Dél-Bihar népesedési és nemzetiségi
viszonyai negyedfélszáz év óta 1·50 P
- Makkai Endre és Nagy Ödön*: Adatok téli
néphagyományaink ismeretéhez. Ko-
lozsvár, 1939. 4— P
- Bónis György*: Magyar jogi néphagyó-
mány. Különlevonat. 6 oldal —50 P

1940 ÁPR. - 1.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

